

Csak olvasótermi használatra!

PA

1511

DR. GERECSZE PÉTER

VEZETŐ
A PÉCSI
SZÉKESEG YHÁZBAN.

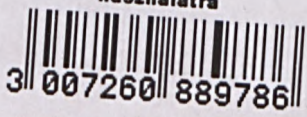
Ára 50 kr.

PÉCSETT
ENGEL LAJOS
Könyvkereskedésében.

Csak helyben
használatra

3 007260 889786

A
PÉCSI SZÉKESEGYHÁZ
ÉS
FALFESTMÉNYEI.

ÚTMUTATÓ A TEMPLOM MEGTEKINTÉSÉRE.

IRTA

GERECZE PÉTER, dr.

88978

PÉCSETT.

NYOMATOTT ENGEL LAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1891.

könyvecskét mint ideiglenes útmutatót adom a templom megtekintői kezébe, s csakis mint ilyet óhajtom figyelembe vétetni.

Székesegyházunk azonban mind építése, mind díszítményeire, főképp pedig falfestményeinek elvont jelentése és műértékére nézve annyira elütő mindattól, a mit a mi közönségünk eddig láthatott, hogy nem csoda, ha ezzel szemben egészen tájékozatlan; s mivel igen sokan vannak, a kik szíves örömet fogadnának e nagyszerű műről behatóbb, s a tudomány és műbirálat mai álláspontjáról nyújtott ismertetést is: évek óta, úgyszólván magával az épülő dommal párhuzamosan haladva dolgozom e pompás épület és falfestményeinek olyanszerű leírásán, mely kerülve minden tudóskodó nehézkességet, minden művelt ember által érthetően, izlés és alaposággal írva tárja fel a páratlan mű szépségeit. Dolgozatom készen van, s csak még egy ismételt olaszországi és rajnavidéki útát kell tennem, hogy vele a nyilvánosság elé léphessek. Sőt mivel a pécsi káptalannak egyik legkiválóbb, áldozatkész tagja a mű meg-

jelenhetése iránt nemeslelkű támogatását kilátásba helyezte: szíves olvasóm figyelmét már itt felhívhatom rá. Címe: **A pécsi székesegyház és falfestményei.** Terjedelme körülbelül 20—22 ív szöveg és lehetőleg számos illustratio.

A fejezetek czimei a következők:

Bevetetés: A restauratio fogalma, elvonva a nevezetesebb európai restaurált templomokról. **Első szakasz. A pécsi székesegyház építés tekintetében.** *I. Visszapillantás Pécs s a dom multjára. II. A székesegyház alaprajza. A bazilika fejlődése. A román stíl az építésben. III. A székesegyház távlati képe, déli és keleti oldala, tornyai. IV. A p. székesegyház belseje építés tekintetében. V. Az építési díszítmények méltatása. Oszlopfelvezetek és párkányzatok. **Második szakasz. A dom szoborművei.** *I. Szoborművek a dom külsején. A népoltár faragott képe. Mellékoltárok szobrai. A díszítő angyalok. II. Az altemplom lejárati kőképeknek tárgya. III. Az altemplom lejárati kőképek eredete, kora és elpusztulása. IV. A lejárati kőképek műértéke. Zala György másolatai. A szoborművek színezése. Faragott kődíszítmények a dom belsejében.* **Harmadik szakasz. A pécsi székesegyház falfestményei** *I. A képek tárgya: A) A néphajó képsorai és a próféták. Ó-szövetségi főpapok. II. B) A felsőtemplom főhajójának képei: Új testamentom. Egyházaatyák. Evangélisták. Mennyezet és főfülke képei. III. C) A mellékhajók képsorai: Pál- és Péter-cziklus. A felsőtemplom magyar szentei. Pápák arcsképei. IV.**

D) A kápolnák és altemplom (magyar festők), s a sekrestye képeinek tárgya. **Negyedik szakasz. A falfestmények műértéke. I. A bizánci és román izlésű festés kiválóan díszítő természetű. Az építés és festés összefüggése a román bazilikában. A román izlésű festés jellemvonásai: Aképsorok egybeolvadása; mondat-szalagok; symbolismus; fejfénykör (nimbus); a mandula alakú fényzón (mandorla). II. Álláspontunk a típusok megítélésében. Bibliái típusok: Krisztus. Az atya. Az angyalok. Sz. Mária. Az apostolok. Az ótestamentumi szent és laikus alakok. Kereszténykori szentek: Egyházatyák. A mennyezet kisebb képei s a felső templom magyar szentei: István, Imre, László, Margit és Erzsébet. A magyar festők magyar típusai. III. A szent és laikus személyek ruházata. A magyar tárgyú képek ruházat tekintetében. IV. A csoportosítás. V. A talaj és háttér a falfestményeken. Az arany alap. A távlat és festői mintázás, vagy domborítás. VI. Rajz és testarányok, ruhadőzés és mozgás a falképeken. VII. A falfestmények színezése. VIII. Festett díszítmények (sík ornamentika). IX. Összefoglalás. A restauratio építésterve. Az építés, képfaragás és festés viszonya székesegyházunkban. Eltérések az épület külsején és belsején levő szoborművek között. A román stílus alkalmazása a templom fő és mellékhajói, s a kápolnák falfestményein. A pécsi székesegyház helye a nevezetesebb európai restauratiók körében. Függelék: A dom restauratorai. Dulánszky Nándor, dr. püspök. Schmidt Frigyes b. cs. k. építő tanácsos. Kirstein**

Ágost, építésvezető s a restauratio befejezője. Andreä Károly. Beckerath Móríc. Lotz Károly. Székely Bertalan történelmi festő művészek. Bamberger Gusztáv dísztmény rajzoló és a sekrestye festőművésze. Kiss György. Zala György szobrászok.

A mű ára diszes kiállításban füzve 5 frt, stilszerű kötésben 6 frt. Ez összeg előre beküldése mellett a művet megjelenésekor, mely ősznél tovább nem késik, bérmentve küldöm el. Bolti ára előreláthatólag magasabb lesz.

Pécs, 1891. május 23.

Gerecze Péter, dr.
áll. főreálisk. tanár.

TARTALOM.

---

	lap
Előszó	I.
I. A pécsi székesegyház multjáról	1
II. A dom külseje. A déli és nyugati homlokzat szoborművei	10
III. A dom belseje és oltárai	14
IV. Az altemplom lejáratainak szoborművei	19
V. A dom falfestményei:	
A) A néphajó falképei	26
B) A felső templom új szövetségi képei: Egyházatyák, evangelisták s mennyezet	35
C) A főfülke. Magyar szentek s a pápák arczképei	42
D) A mellékhajók képsorai: Péter- és Pál-ciklus	45
E) A kápolnák falképei:	
a) A délnyugati vagy Úr-teste (Corpus Christi) kápolna	54
b) A Mária- vagy Imre-kápolna	59
c) A Jézus-szive (éjszakkéleti) kápolna	61
d) A Mór-kápolna	64
e) Az altemplom és a sekrestye falképei	68
VI. Valami a képekről általában	69
Függelék. A dom restauratorai:	
Dulánszky Nándor	79
Schmidt Frigyes, báró	80

	lap
Kirstein Ágoston . . . . . , ...	82
Andreä Károly	82
Beckerath Móricz	84
Lotz Károly	85
Székely Bertalan	86
Bamberger Gusztáv	90
Zala György	90
Kiss György	92

I. A pécsi székesegyház multjáról.

azon a helyen, hol jelenleg a pécsi székesegyház áll, már a rómaiak idejében keresztény templom létezhetett. Tőszomszédságában dél felől néhány lépésre a plébánia lakba vezető út alatt ma is látható egy ó-keresztény sírkamara, melyet a mult százévben a plébánia épület fundamentoma ásásakor fedeztek fel, s a melyről bizonyosan tudjuk, hogy a Kr. u. IV. százévben épült. Hogy a mai templom alapkövét mikor tették le, nem tudjuk bizonyosan. Szt. István király itt 1009. évben püspökséget alapít ugyan, de a székesegyháznak alapítójáról és építőjéről semmit se tudunk. A hagyomány Péter királynak tulajdonítja, de ez nem bizonyos, mivel uralkodása igen rövid és zajos, ő maga pedig kicsapongó életű zsarnok fejedelem volt. Lehet azonban, hogy az alapot ő tette le, mert annyi áll, hogy a középkorban nálunk csak a templomalapítónak volt szabad templomba temetkezni. Így István, I. Endre, I. Béla stb. mind a saját ma-

guk által alapított egyházban nyertek örök nyughelyet. Így hát Péternek korán kellett temetkező helyről gondoskodnia, sőt még az sem lehetetlen, hogy székesegyházunk egy része, tán az altemplom, még az ő idejében elkészült. A mai egyház egészen valószínűleg a XII. százév táján épült, mert az, a melyben Géza Salamont 1076-ban harmadszor megkoronázta, még azon éjjel leégett és elpusztult. A mostani is többször leégett. 1303 táján beboltozták, de a boltozat a lapos mennyezetre szánt falakat kezdte szétromolni, s ezért dél és éjszak felől a tornyok közé erősítésül részben már a XIV. százévben kápolnákat építettek. Zsigmond püspök 1506-ban egy Jakab nevű benczés pappal szépen kifesteti a templomot, de nem sokára a mohácsi vész után a törökök elfoglalják és eleinte szénaraktárrá alakították. Később azonban iskolának használták és mint ilyet megóvták a pusztulástól, sőt mikor egyszer a villám felgyújtotta, ki is javították. A törökök kitakarodtakor azonban mégis rossz állapotban lehetett, azonban Radonay Mátyás püspök, gonddal kijavíttatta. Mig 1704-ben újból elpusztult, mert a kuruczok felgyújtották, s ekkor a boltozat beszakadt. Nesselrode püspök állíttatta ismét helyre, de már többé nem úgy mint a milyen hajdan volt, hanem a maga korabeli ízlés szerint átalakította és felcizcomázta. Végre a nehéz boltozatok erősen nyomván a falakat, e százév elején Pollák J. pesti építőt hívták meg restaurálására. Ő aztán végkép elrutította, úgy hogy

alig lehetett az eredeti épületre ráismerni. De azért a veszélyt mégse háritotta el; a repedések a boltozaton egyre nagyobbodtak. Tehát minden áron gondoskodni kellett a veszély elhárításáról. Ez volt a mostani restauratio feladata.

A mostani restauratio előtt négy tornyáról hiányzott a fődélszak, s e helyett csak bástyaszerű kőcsipkepárkány futott mindeniken kereken, ez által a négy torony egy felfordított asztalhoz hasonlított. A keleti oldal félköríves fülkéi, valamint a kápolnák falai is felnyultak egész a főhajó ereszéig úgy, hogy a három hajó egy közös fedél alá, s így a főhajónak most kiemelkedő részén látható ablakok a padlásra kerültek. Különösen kinos hatást tett a jóízű emberre, hogy a keleti főfülkét (apsis) majdnem az ereszig nyuló három nagy ablak, a déli és nyugati homlokzatot pedig aránytalanul karcsu, igen magas oszlopok, s ezek párjai közt hosszú csúcsíves ablakok szeltek át, a melyeknek azonban csak alsó része világított be a kápolnába, mert a felső, otromba kőgerendával elvágott része ugyanis csak festve volt. Ezen az oszlopsoron (dél felől 18 oszlop állott) nyugodott a nehéz párkányzat, melyet ismét igen nehéz és nagy, 4 m. magas apostolszobrok tapodtak.

Még szomorubb volt azonban a dom belseje. Itt a nehéz boltozatok nyomását a sanctuariumban idomtalan vasrudak ellensúlyozták, és a falakon mégis észrevehető volt már a kihajlás; valamint a boltozatok is repedeztek. Az altemplomba, nem mint hajdan és

most, a két mellékhajóból, hanem középen vezetett le, s a két mellékhajóból pedig két lépcső fel a felső templomba. A templom egész nagy ürege fejtérre meszelve, az ajtófelek igen nehéz, cikornyás faragványu (rokoko) márványbélletekkel megrakva, disztelen és bántó ellentétben állottak. A fülkéken kívül pedig a néphajó oszlopfalai (pillérei)hez is egy-egy, összesen kilencz, rokoko izlésü, részben márvány-oltár támaszkodott. A főoltár órjási szobrai gipszből, a mellékoltárok képei újkori bécsi vászonfestmények voltak, stb.

Egy szóval, a dom ebben az állapotában annál kevésbbé maradhatott, mivel a templom a káptalan vagyontól függetlenül is, órjási vagyonnal rendelkezik. Belátta ezt már Kovács Zsigmond püspök, a ki mindent elkövetett, hogy a dom restauratioját megindítsa; sőt már meg is hitta Lippert József építőmestert a dom tervezetének föl vételére, ki elkészíté a terveket, de nem vihette ki, mert sok mindenféle akadály merült fel, a melyeket a műemlékek fentartására vonatkozó országos törvény hiányában lehetetlen volt legyőzni. Különben is Kovács Zsigmond nemsokára a veszprémi püspöki székre menvén át, az ügy utódára, Dulánszky Nándor ő excellentiájára maradt, ki kezdettől fogva égett a vágytól, ősrégi templomunkat eredeti fényébe visszaállítani. Kezét azonban sok olyan körülmény kötötte le, a melyekre itt ki nem terjeszkedhetünk. Elég röviden megemlítenem, hogy az 1881. május 28-án

életbe léptetett XXXIX. törvény, mely a fenntartandónak nyilvánított műemlék tulajdonosát a restaurálásra kötelezi, a pécsi dom vagyongazdálkodásának szabad kezet adott; helyesebben mondva fölmentette a szavazatok esélyei alól, s így a megyés püspök nagy erélylyel foghatott a legalaposabb restauratiohoz is, mert a dom órjái értékű kőszénbányái és egyéb birtokai a legkisebb anyagi gondot sem okoztak. Schmidt Frigyes báró építőtanácsost, a bécsi szt. István dom építőmesterét hívta meg a püspök a tervek elkészítésére, ki azokat a költségvetéssel együtt csakhamar be is nyújtá, s ezek alapján a bontás már 1882. év úrnap után való napján megkezdődött. Az eredeti költségvetés szerint 700,000 frtba kell vala a restorationnak kerülni, azonban a bontás alkalmával az épület sokkal roszaktagabbnak tűnt ki, mint előre vélni lehetett. Továbbá a kápolnák, melyeket a terv eredetileg érintetlenül hagyni szándékozott, alapjokból ujan épülvén, az egész költség másfél millionál kevesebb semmi esetre se lesz.

A bontást megelőző felvétel, s a falak megvizsgálásakor becses régiségek kerültek elő, melyekből itt csak egyet-kettőt említünk. Így 1881. júliusban az énekkar éjszaknyugati faloszlopán egy bajuszos szakállas lovag képe, a másikon egy csupasz fej, a főfülke éjszaki részén egy román ablak, és ennek bélieten kilencz medaillonkép jött napfényre. Ez utóbbi helyen felül Krisztus, jobbra balra szt. Péter és Pál, s a többi apostol. E utóbbiakat Czobor Béla

műrégiségtudós a XII. százévbelieknek mondja. (Egyh. Műv. Lapok. 1882. 228.) A főfülke déli oldalán pedig előjött az u. n. piscina, egy falmélyedés, melybe az oltáron használt vizet öntötték, stb. A dom északi mellékhajója falán találtak továbbá Miklós éneklő kanonoktól (1303—1317) egy fogadalmi képet a XIV. százév elejéről. (Czobor u. o. 262.) Épen úgy a szentély négyszögü faloszlopait (pilléreit) is hajdan apostolok képei díszítették, melyeknek nyomai szintén előkerültek. (Czobor u. o. 294.) A falképekről hű másolatokat készítettek. 1882. jul. 5-én a főapsis jobb oldalán, három csúcsives izlésü fülkének maradványa és domborművek nyomai jöttek elő. A padlózat fölszedésekor pedig kitűnt, hogy a dom eredeti talaja 16 cm.-rel mélyebben feküdt, mint a mai; s ugyanilyen vastag homokkő lapokkal volt kirakva. Alatta pedig 21 sirboltban 20 egyházi és egy világi egyén teteme nyugodott. Azután (1882. jul. 17-én) még egy 22-ik sirra is akadtak, mely az altemplom lejáratainak töredékeiből, ugylátszik ezek elrombolása idején készült. A déli bejáratától nem messze egyik sirban állítólag elefántcsontbotos alak is jött elő. Mindezek közt azonban a templom fundatorát, Péter királyt hasztalan kereszük, mert ő minden valószínűség szerint az altemplomban, talán a mostani főoltár alatti helyen lehet eltemetve. De itt ez irányban alapos kutatást nem tettek; s a mostani, új burkolat és fűtőcsövek lerakása pedig a talaj mélyebb megásását nem tette szük-

ségessé. A bontás még sok érdekes műépítési részletet is hozott elő, a melyek egy Pécs-egyházmegyei egyházi muzeumnak lesznek kincsei. Itt csak az 1883. január 24-én felfedezett altemplomi éjszaki lejárát domborműveit, s a febr. 16-án felfedezett laikusoltár maradványait említjük, a melyek székesegyházunkat a legérdekesebb europai román basilikák sorába emelték.

Ez a népoltár a mostaninak helyén, de kőmennyezet alatt állott, melynek aranyos pikkelyes földélmardványai, s a zárókövön levő Isten-bárány, az oszlopok talpa s több más részlete is előkerült. Az oltár lépcsőtalpa egy méter magasan állt a mostani padló felett, s másfél méterrel lejjebb, mint a felső templom padlója. A szentély oszlopainak lerombolásából kitűnt, hogy azok az oszlopok, a népoltár és a kriptalejárát, a legrégebb román korszak készítményei, míg a többi oszlop alsó részén a népoltár füstös maradványai voltak befalazva, a mi bizonyítja, hogy a népoltár a nagy tűz alkalmával leégett, s a többi oszlop ez égés után újból épült.

Az 1883. év ápril 23-án tették le a felső templom éjszaki pilléreihez az első követ, melylyel a restauratio megkezdődött, s azóta télen-nyáron szakadatlanul folyt a munka egész felszenteléseiig. Az eredeti munkaterv szerint 4—5 év alatt kellett volna a nagy műnek elkészülnie, de a bontás eredményei nemcsak magát a restauratio tervét, hanem méreteit is jelentékenyen átalakították, úgy hogy ma a haj-

dani domból csak a négy torony, a keleti fülkék egy része, s az oldalhajók főfalai maradtak meg, de ez utóbbiak is a hajdani nyomás alatt középen ma is körülbelül 32 cm.-re hajolnak a függélyestől kifelé, mi miatt a rajta levő falfestmények, fájdalom, állandóan porosak.

Fontos része domunk restauratiojának a figurális festés és diszítés. Az eredeti templom falfestményei és szobordiszitményeinek szellemében készült új művek készítésére nagyon nehéz volt művészeket találni. Ma egész Európában kevesen foglalkoznak a stilszerű egyházi festés- és faragással; s így nem csoda, ha Schmidt soká törte fejét, kire bizza e nagymennyiségű falfestmény elkészítését? Magyarországon él ugyan két művész, Székely Bertalan és Lotz Károly, a kiknek régi neve kezességet nyújtott az iránt, hogy egyházművészeti és stilszerűség tekintetében is európai színvonalon álló műveket tudnának teremteni, de mind a kettő a festő akadémián lévén mint tanár és igazgató állandóan elfoglalva, évek sorára terjedő munkát nem vállalhattak el. Schmidt ezért előbb Göbbels Mátyás kölni káplánra gondolt, ki a középkori stilszerű falfestésben a Rajna vidéken már hirnevet szerzett magának; de Göbbels a kulturharcz miatt huzamosabb időre szintén nem hagyhatta el Kölni, s így Andreä Károly szintén jeles történelmi és egyházfestőt hívta meg Schmidt a Rajna vidékéről, ki a terveket 1884. szeptemberében bemutatta, s mivel a vezető bizottság azokat kifogástalanoknak találta, 1884. decemberében meg-

kötötte vele a szerződést. E szerint Andreä kötelezte magát 72000 forintért a fő- és mellékrajzok összes képeit 1888. július végére elkészíteni. Andreä társul fogadta Beckerath Móricz szintén rajnavidéki történelmi festőt, kinek vázlatai szintén elfogadtatván, a néphajóbeli ószövetségi képek (a világteremtés három jelenetét s az éjszaki falon Dávid és Salamon királyok jeleneteit kivéve) mind, továbbá a két mellékrajóbeli Pálcziklus egészen az ő ecsete alól került ki. A többit mind maga Andreä festette, kinek négy fiatal festő segített a mennyezet kisebb képei, s a jeruzsálemi bevonulás stb. képén, de ezek a képek is az Andreä simító kezén mentek keresztül.

A kápolnákat és altemplomot egészen magyar festők: Székely Bertalan és Lotz Károly festették az említett évek iskolai szünnapjai alatt. És pedig Lotz az Ur-teste- (délnyugati) és Jézus-szive- (éjszakkéleti) kápolnákat s az altemplomot, Székely pedig a többit. Minden egyes kápolna figurális kifestéseért 10—10 ezer forint tiszteletdíjat nyertek. A lapos diszitményeket Bamberger nevű jeles fiatal festő tervezte, (kinek figurális festménye is látható a sekrestyében,) s a Jobst testvérek festőczég megbízásából Glazer J. és segédei festették meg.

A szoborművek szintén magyar művészek kezéből kerültek ki, és pedig a dom külsején látható tizenkét apostol szobrát, a déli bejárat fölötti dom-borművet, s a nyugati homlokzat összes szoborműveit Kiss György tervezte, mintázta és részben

faragta. (Egy-egy apostolért 800 frtot és a követ kapta, segédeit azonban ő fizette). A dom belsejében látható kőszobor-műveket, jelesen az altemplom lejáratainak domború kőképeit az eredeti töredékek gipsz másolatai után kiegészítve, a hiányzókat pedig Czobor Béla egyházi régiségtudós által megjelölt terv szerint egészen ujan mintázta és faragta Zala György, az aradi vértanuk emlék-szobrának művésze. A dom nagy orgonája Angster József pécsi orgonáépítőnek remeke, míg rajta a faragványok Jiratko Albin pécsi szobrász műhelyéből kerültek ki.

Schmidt építőmester, fájdalom, nem érthette meg jeles művének befejezését. 1891. január 23-án elhunyt. A még ekkor készületlen kápolnák oltárainak és más egyéb pótolni valóknak elvégzését Kirstein Ágoston építőmester vállalta magára, ki eddig is az egész építésnek fővezetője, Schmidtnek teljeshatalmu megbízottja volt, s így az egész építésben szintén oroszánrésze van.

II. A székesegyház külseje.

A déli és nyugati homlokzat szoborművei.

A pécsi székesegyház hosszukás négyszög, melyet kelet felől három félkörívű fülke, ugynevezett apsis zár el. Négy sarkán pedig négy izmos torony emelkedik. A két déli torony között hosszá-

ban tizenegy, nagy féliv által diszitett, s a nagy kapu által áttört fal kapcsolja össze. E szép oszlopok által tartott vakivek felett háromszor ennyi vagyis harminczhárom kisebb, márvány oszlopok által tartott ivsorozat, ugynevezett árkád fut végig, mely a templom egész hosszában nyílt folyosócskát alkot. Ezek fölött széles párkány nyugszik, s minden nagyobb oszlop irányában egy-egy kis kőállványon tizenkét apostol szobra áll. A déli kapu fölött félkörivalaku **dombotművet látunk: Szüz Mária, Magyarország Patronája előtt hódolnak a magyar szentek.** Közbül ül karos trónuson Mária, ölében a kis Jézus, jobbán térdel szt. István fia, Imre herczeg, kit szt. Gellért püspök ajánl a szent Szüznek. Gellért mögött sz. Erzsébet, thüringiai fejedelemnőt, II. András királyunk leányát találjuk, a ki kis leány korában a szegényeknek télviz idején vitt ételmaradékot, de atyja meglepte és ekkor szemérmesen azt találta fillenteni, hogy rózsát visz, mire az ételmaradék kötényében rózsákká változott. A szüz anya balján térdel szt. László királyunk, mögötte szt. Margit apáca, IV. Béla lánya, kinek részére atyja a Margitszigeti kolostort építteté. Végre legszélül látjuk szt. Adalbert prágai püspököt.

A **tizenkét apostol** szobrai nyugatról kelet felé ilyen sorrendben következnek:

1. **Fülöp.** Jobbjában kettőskeresztes bot, mely előtt a pogány istenek szobrai ledőltek.

2. **Jakab** az ifjabb. Jelvénye a jobb kezében tar-

tott könyv és hosszú nyelű dorong, vagy kalló, melyel midőn Jeruzsálem faláról letaszították, s a nép kőzáporral reá rohant, egy posztócsináló agyonütötte.

3. **Mátyás Tádé.** Keze szintén könyvön, s a balta nyelén nyugszik, melylyel lefejezték.

4. **Simon.** Jobbjában vértanusága borzasztó eszköze, a földre támasztott fűrész.

5. **Öregebb Jakab.** Spanyolország védő szentje, mindig zarándok ruhában szokták ábrázolni. Itt csak a kis kulacs s a hosszú bot emlékeztet erre.

6. **Péter apostol,** a legfőbb egyházi és lelki hatalom tulajdonosa; baljában az evangéliumos könyvet, jobbjában pedig a menyország kulcsait tartja. Palástja alatt stolához hasonló széles keresztet szalagot, az u. n. érseki pálliumot látjuk, annak jeléül, hogy ő egyszersmind főpap is.

7. **Pál.** Méltóságos szép alak. Őt mint római polgárt, karddal fejezték le; ezért ábrázolják mindég, a mint kardot tart.

8. **János.** Hatástalanul itta ki a méreggel telt poharat; ezért lett jelvénye a kehely.

9. **Bertalant** elevenen nyuzták meg. Erre emlékeztet a kezében tartott kés.

10. **Tamás.** Jelvénye a lándzsa.

11. **Andrást** ferde keresztre feszítették. Ehhez támaszkodva ábrázolja a művész itt is, a mint egyszersmind mélyen elmerülve, könyvből olvas.

12. **Máté.** Vámos volt előbb; azért lába alatt egy pénzzel telt edényt látunk.

A templom főhomlokzata és bejárata nyugatra néz. Ez már ősrégi szokás; sőt egyházi szabály írja elő; mert zsidók és keresztények egyaránt szokva voltak imádság közben keletfelé fordulni, az oltárnak tehát keletfelé kellett állnia, s így a bejárat nyugat felé nyílt, s a templom is erre nézett mindig.

A szürkemárvány-bélettü kis kaputól jobbra-balra itt is olyan öt félkörives tagozást és e fölött olyan kis márványoszlopos nyílt galleriát találunk, mint a déli oldalon. De azért ezek távolról sem egyformák. Tekintsük csak meg az akanthus levelekből alkotott szép oszlopfejezeteket! Mennyi változatosság és kecsesség ezekben! A három középső iv alatt, közbül a templom védőszentjének, **Péter** apostolnak, balról **szt. István** magy. királynak, jobbról pedig **b. Mór**, Pécs második püspökének arcképét látjuk domborműben. A homlokzat két szögletén az Erő és Bátorság jelvénye, két oroslán örökődik. Innen emelkedik ki az u. n. rakvány vagyis a főhajó és födelének homlokzata. A két szöglet faloszlopain két dombormű vehető észre, balról a véres üldözésekből diadallal kiemelkedő egyház jelképe, a **főnix** madár, jobbról pedig az odaadó szeretet symboluma, a fiait saját vérével tápláló **pelikán**, mely itt Krisztust ábrázolja, ki saját vérével váltotta meg a világot.

A tornyok magassága a keresztig 42 m.; ezek hajdan a templom és a közeli várfalak és sánczok védelmére is szolgálhattak. Mindenik három emeletre

oszlik és minden oldalukat két sor kettős, és egy sor hármás, félkörivü román ablak töri át. Igen szép a kősisak, mely a falakat fedi, s a melyet minden oldalán külön kettős ablaku homlokzat, sarkain egy-egy oroszántestü sas, csúcsán pedig a négy világtáj felé néző kétkaru aranykereszt díszít. A délnyugati toronyban van a hetvenkét mázsás nagyharang, melyet Weinbert pécsi harangöntő készített a folyó százév elején.

III. A dom belseje és oltárai.

A nyugati kapun belépve, az énekkar márványoszlopoktól tartott boltozata alól jobbra a festői lépcsőházba, innen pedig a karzatra jutunk.

A lépcsőzet minden fokának végén egy-egy karcsu márványoszlop áll és támasztja a kanyarodás folytán föléje került lépcsőfoknak külső végét. Így állott elő egy félkörü, fokonként felfelé haladó festői nyílt oszlopcarnokocska. A karzat oszlopai alól egy pillantásra áttekinthetjük az egész pompás épület belsejét. Közepén két sor négyszögü, és két oldalán félhenger-oszloppal kiegészített falrészlet, ugynevezett pillér, a templomot három hajóra osztja. A középsőnek falai messze kiemelkednek, s mindkét oldalon huszonkét ablak töri át és lapos mennyezet fűdi. Az alacsonyabb mellékhajók együttvéve olyan szélesek, mint a főhajó egyedül. (Ez utóbbi: 11·98 m.,

a mellékhajókkal együtt: 22·28 m. A templom hossz-
tengelye: 69·60 m.) Mind a hármat keleti felén félkör-
ívü fülke, u. n. apsis zárja el. Az ilyen alaprajzu
épületet basilikának nevezték el. Ilyen és ehhez
hasonló templomokat körülbelől az V. százévtól a
XIII. százévig építettek és régebbi alakjait a mű-
történelem ó-keresztény, a későbbieket ó-román,
és a még későbbieket egyszerűen román izlésű
*domok*nak* nevezi. Az utóbb említett százévnak
valamivel vége előtt rájöttek, hogy a félkörívben
épített boltozat könnyebb lesz, ha csúcsivalakban
készül; mert ekkor a teher jobban *lefelé* hat és nem
nyomja annyira *szét* a falakat: ekkor tehát csúcsív-
ben kezdték a templomokat boltozni, s általán fél-
körív helyett mindenütt csúcsívet alkalmaztak még
diszítésül is. Így jött létre az u. n. csúcsíves vagy
gót építésű stílus. Mostani székesegyházunkon se
kívül, se belől egyetlen egy csúcsívet sem találunk,
mint volt azon, melyet nem rég lebontottak, azért
ezt ó- vagy korai román izlésű basilikának nevezzük.

A negyedik pillérpár közt a főhajóban jobb és
balfelől egy diszes szószék az u. n. ambo áll. Ro-
mán izlésű bazilikában külön predikáló szék nincs;
mert hajdan csak a püspök predikált, és pedig ülve
a püspöki trónról. Mikor pedig az egyházak meg-
nagyobbodtak, mise közben az egyik segédpap az

* Ez a szó a Deo Optimo Maximo = *A legfőbb Istennek*
szavak kezdő betűiből keletkezett, a melyeket rövidítve, pontokkal,
vagy a nélkül szokás volt a székesegyházak homlokzatára írni.

oltárról előre jött jobbra egy külön emelvényre, s itt olvasta fel az epistolát; a másik pedig ugyan-csak miseközben a másik felén az evangéliumot, s ezt itt meg is magyarázta a népnek. Erre a célra építik a román bazilikákba a két ambot.

Különös még itt a mai hívókra nézve, hogy a főoltár, mely a felső templom elején nagyszerű kőmennyezet alatt áll, csak egyszerű márványlap, a melynél a pap (a püspök) miseközben áttekint a népre, s ezzel szemben állva mondja a misét. Van azonban a felsőtemplom kiemelkedéséhez támasztva egy kis oltár is, melyet **népolitárnak** szokás nevezni; mivel hajdan itt áldoztatták a népet. Ezen régi faragás szerint a feszület, János és szűz Mária s két angyal domborúivü csoportja, ez alatt pedig az Isten báránya látható.

A főoltáron miséző papot hajdan a kenyér és bor átváltozása alatt függönyvel szokták elfödni; ezért a mi pompás márvány oszlopos mennyezetünkön is ott van négy felől a függöny aranyos rudja.

A mennyezet ivein egy felől galambok haladnak a középben levő kis medaillon szőlőgerezdje felé, a másikon a keresztfa három vas szöge felé bárányok, a délin a buzakalászkok felé delphineek, s végre a nyugati oldalon az áldozó kehely felé angyalok közelitenek. A szőlőfürtöt csipkedő galambok, valamint a bárányok is a hívók seregét jelentik, a kik az Ur teste és vére izlésére sietnek, hogy az örök életre bejussanak. A delphin hal a hívók

földi és tulvilági életére czéloz. A mennyezet belső felén a négy evangélista symboluma: a szárnyas tinó, oroszlán, angyal és a sas látható, födeléről rendszeren galambalaku edény szokott lecsüngeni, mely az Úr testének tartására szolgál.

A felső templom faloszlopai között igen diszes márványoszlopos ivezet fut végig, s ez jobb és bal felől elválasztja a szentélyt a felső templom mellék-hajóitól. A főfülkében lépcsős emelvényen áll a püspöki trón, vagy béma, melynek elejébe egy nagy értékű drága kő van illesztve. Jobb és bal felől két kilenczágu aranyozott bronz kandalaber áll, a mennyezetről pedig órjasi köralaku luster ereszkedik alá. Ezen kereken, kis fülkékben a 12 apostol szobra, s felül 60 gyertyatartó látható. Dúsan aranyozott bronz gyertyatartók állanak a választó falak (arkadsorok) párkányzatain is; a felső sor előtt pedig a kanonokok diszes faragású székei, melyek irányában a kis oszlopokból álló árkádocskák előtt az angyalok kara látható, kik az imádság erejére vonatkozó jelvényeket tartják kezeikben.

A két mellék-hajó fülkéiben két aranyozott és emaillozott bronz oltár vonja magára figyelmünk. Az éjszaki szt. József oltára, a déli szt. István. Ez utóbbin szép bevéssett emailképek ábrázolják szt. István megkeresztelését, koronázását stb.

Az altemplomba vezető lépcsők helyén haldan is lépcsők állottak, de mivel az itt alkalmazott szoborcsoportok fejeit a törökök letördelték, a mult

88978

százévbeli restauratio alkalmával a lépcsőzet szoborműveit a kiemelkedő mellvédő falakkal együtt végkép elpusztították, s a lemenő lépcsőzet fölé, mind a két mellékhajóba felmenő lépcsőzetet raktak, s a főhajóban pedig, a hol most a népoltár áll, ennek hajdani nyomait is megsemmisítve, új lejáratot törtek az attemplom számára. A két mellékhajó hajdani lépcsői fölé rakott lépcső alatt egy-egy sötét üreg támadt, melyekbe csak az attemplomból lehetett bemenni, s az itteni, különösen a déli följárat alatti szoborcsoportok töredékei, melyek Sámson életét ábrázolják, arra a mondára adtak okot, mintha Péter király itt ebben az üregben volna eltemetve, s Ipolyi Arnold e szobortöredékekben Péter király életének jelképes ábrázolását látta.

Schmidt Frigyes, a mostani restaurator ezeket a felvezető lépcsőket most lebontatta, az üregekben talált hajdani szoborművek töredékeit kiegészítette, s mind a régi levezető két lépcsőzetet, mind pedig a szoborképeket teljes diszitményeikkel együtt, vonásról vonásra, a maga eredetiségében visszaállította.

A román izlésű basilikának **attemploma** onnan ered, hogy a hajdani keresztények isteni tiszteletüket, kivált az üldözések idején, a katakombákban, mindig valamely szentnek, vagy vértanunak sirja, vagy koporsója fölött tartották, mikor pedig templomokat kezdtek építeni, ezek alá a templom védőszentje számára attemplomot építettek, s ebbe temették ereklyéit, s a főoltárt a felső templomba, a koporsó

irányában helyezték el, a melyre egy kis ablakon át a néphajóból le is lehetett nézni. Az oltárasztalból valamely szent ereklyéjének ma sem szabad hiányzani. Ide az altemplomok alá temetkeztek a királyok is.

A mi altemplomunk éppen akkora, mint a fölötte levő sanctuarium. Hossza 25 m., szélessége 21 m., magassága azonban csak 4·89 m. A boltozatokat három sorban elhelyezett 16 karcsu oszlop és négy izmos faltömb tartja, melyeken a felső templom megfelelő faloszlopai (pillérei) is nyugszanak. Az altemplomból jobbra és balra a két torony alsó osz-tályába, ezekből pedig a fűtőkészülékekbe jutunk, honnan a meleget csövek vezetik a fenn levő ká-polnákba, s a sekrestyébe, sőt a felső templom hő-mérsékét se engedik 13—14° R. alá szállani.

IV. Az altemplom lejáratainak szoborművei.

Az éjszaki lejárát alsó sorában négy-négy diszes kőfülkében az Úr alakja áll.

Az első jobboldali fülke talaján a fénysugarakat.

A második talaján víztömeget.

A harmadikon száraztöldet és vizet.

A negyediken gyümölcsöt látunk.

Az ötödik fülkében (balról a keleti oldalon) az Úr lábai alatt a nap, kezeiben a hold és csillag.

A hatodik fülke talaján madarak, az Úr kezé-ben pedig halak.

A hetediken négylábu állat.

S végre a nyolczadik fülkében az Úr lábai alatt emberalak látható.

Elbeszéli tehát e nyolcz alak jelképesen a világ teremtését: Mondá az Úr: legyen világosság és **lőn világosság.**

Azután harmadik nap teremté Isten az **eget** és a **földet**, elválasztá a **vizet a szárazföldről**, hogy maghozó füvet és gyümölcsöző fát teremjen.

Negyedik nap teremté a **napot, holdat** s a **csillagokat**, ötödik nap a **halakat** és **madarakat, vadakat** és mindenféle **csúszó-mászó állatokat**.

Végre hatodik nap teremté Isten az **embert**. A második képsor szintén jobbról kezdődik.

1. **Isten teremti Ádámot.**

2. **Az Úr Ádámra álmot bocsát és alkotja Évát.**

3. **Isten megtiltja az első emberpárnak, hogy a jó és gonosztudás fájáról egyék.**

4. A baloldal megfelelő sorának első képe az **Urat** ábrázolja dicsősége fényében, a mint bal kezében a világot tartja, jobbát pedig áldásra emeli. Ez az isteni előrelátás jelképe.

5. **Ádám és Éva esznek a tiltott gyümölcsből.**

6. **Ős szüleink a paradicsomból kiűzetnek.**

Az elbeszélés fonala itt nem megy át a tulsó oldalra, hanem bal felől folytatódik a legfelső sorban.

7. **Kain és Ábel áldozatot mutatnak be.**

8. **Az Úr vizözön által elveszti a világot**, de Noé megmenekülvén, hála áldozatot mutat be az Úrnak.

9. **Ábrahám felakarja áldozni fiát Izsákot.**

A jobb oldali legfelső sor az ajtótól kezdve:

10. **Izsák megáldja másod szülött fiát Jákobot.**

11. **Józsefet eladják testvérei.**

12. **Mózes az izraelitákkal átkel a Vörös tengeren,** de Faraó nyomában van. Szemben a homlokfalon

13. **Jézus mint ítélőbíró oroszlánok és sárkányokon** (a bűn jelvényein) tapos.

A déli lejárát legalsó képsora Sámson életét beszéli el és pedig az éjszaki oldal bal felén kezdve:

1. **Sámson megöli az oroszlánt.**

2. **Egy szamar álkapczával megöl ezer filisteust.**

3. **Delila levágja Sámson haját, kit ellenségei**

4. **Kötözve fogságba hurczolnak.**

(A déli oldal belső felén).

5. **Sámson megvakitva vezeti egy ifju.**

6. **Kitép egy fát tövestől,** melynek lombjai közül madarak szállnak el.

7. **Sámson mulattatja a filisteusokat.**

8. **Megrázza az épület oszlopait,** hol belőle csufot üttek, s a filisteusokkal együtt elvesz. Végre

9. **Gedeon a királyi alma és a júhbőrrel.**

A déli lejárát középső képsora, ha az időrendre tekintünk, ismét az éjszaki falon kezdődik. Ez Jézus születését és gyermekségét beszéli el és pedig:

10. **Az angyal üdvözli Máriát.**

11. **Mária meglátogatja Erzsébetet.**

12. **Jézus születése.**

13. **A pásztorok imádják Jézust,** miután

14. **Csillag jelenté nekik, hogy Bethlehemben megszületett a Megváltó.**

Itt az elbeszélés az ajtó fölötti téren is folytatódik és pedig mint az előbbin az időrend felforgatásával, előbb

15. **Máriát látjuk a kisdeddal, kinek a keleti bölcsek ajándékokat hoznak.** Azután pedig

16. **A keleti bölcsek Herodesnél tudakozódnak a kisedd felől, de (déli oldal belső felén)**

17. **Álmukban angyal inti meg őket, hogy Herodeshez többé vissza ne térjenek.**

18. **Herodes Bethlehemben a kisdedeket megöleti.**

19. **Athalia királyné megöleti a király gyermekeit.**

20. **József Máriával és a kisdeddal Egyiptomba menekül.**

21. **A tizenkét esztendős Jézus a templomban tanít.**

22. **A kánai menyegző.**

23. **Jézus öt kenyérrel és két hallal 5000 embert kielégít.**

24. **Jézus bevonulása Jeruzsálembe.**

25. **Az utolsó vacsora.**

26. **Jézust a Gethsemane kertben elfogják.**

27. **Jézus Pilátus előtt.**

28. **Jézus útja a Golgothára.** Maga a megfeszítés a népoltáron látható.

Itt ezek a képek nem csak az ismert bibliai események illustratioi, hanem egymással való össze-

függésükben egységes alapgondolatot, dogmát fejeznek ki. A keresztény egyház három nagy korszakot különböztet meg:

1. A Mózes törvényhozása előtti, 2. A Mózes törvényhozása utáni és 3. A megváltás korszakát, vagy az új szövetséget; és azt tanítja, hogy az ó testamentom eseményei Jézusra vonatkoznak és az ő életét és a megváltást ábrázolják előjelekben. Így az ó szövetségi sztirás az újnak csak előképeit foglalja magában. Pl. Izsák feláldozása és József eladása jelenti Jézus eladatását és kereszt halálát, Jónás próféta menekülése a hal gyomrából, Jézus feltámadását stb.

Ezért a mi lejárataink kőképeit, (s majd látni fogjuk a falfestményeket is), úgy kell érteni, hogy az éjszaki lejárati kőképei 1—12-ig ábrázolják az ember teremtetését és bűnbe esését, mely szükségessé tette a Messiás ígérését, továbbá a Mózes törvényhozása előtti időből Krisztus nevezetesebb előképeit pl. Izsák feláldozása, József eladását stb. A vörös tengeren átkelő izraeliták képe pl. azt jelenti, hogy a mint átvezette Mózes a népet a vörös tengeren, úgy vezeti át Krisztus a hívőket a keresztség vizén át a mennyei boldogságra stb. A déli lejárásban pedig Sámson élete a Mózes törvényhozása utáni időből, szintén Jézus életét ábrázolja, pl. Sámson születése, melyet mint Jézusét angyal jelentett meg előre (habár ez itt nincs ábrázolva), a Mária angyali üdvözetének előképe. Az pedig, a hol Sámson a

számár álkapczával ezer filisteust lever, az egyházi jelképtan szerint a Gethsemane-kertbeli jelenetnek előképe, mikor Jézus kérdésére: Kit kerestek? a poroszlók úgy megijedtek, hogy földre esének. Delila árulása, Judás árulása stb. Itt nem lehet ugyan minden alsó sorbeli képet a felsővel ilyen világos kapcsolatba hozni, mert a képfaragó csak egészben és nagyban akarta a három nagy világkorszakot feltüntetni, melynek befejezése a világ vége lesz; mikor Krisztus legyőzvé a világ gonoszságait, mint ítélőbíró el fog jönni, s a világot megítéli. Ezt ábrázolja az éjszaki lejárát szemben levő nagy kőképe, melyen a mérleget és kardot tartó angyalok az ő igazságát és hatalmát, a fölötté levő kisebb angyalok a megdicsőült, a lábai alatt levő szörnyetegek pedig az elkárhozott lelkeket jelképezik.

Nem szabad itt megütköznünk e kőképek aránytalanságain és művészi gyarlóságain, mert a XI. vagy XII. százévben még nem tudtak jobbat faragni, ezek pedig az itt talált töredékeknek olyan hű másolatai, mintha az eredetieket látnók. Itt különben hajdan is, most is nem a cselekvények természetes ábrázolására és hűségére, hanem csak az említett tanok futólagos és egyszerű jelölésére törekedett a művész, s nagy vonásokban ábrázolja a cselekvényt és pedig kis helyen minél többet, hogy minél alaposabban megértethesse a bibliai három kornak összefüggését.

Szép mintájú keretek, kivált pedig igen kecses

arányu oszlopocskák és diszes iven körítik a kőképeket, s az éjszaki lejárati nyolcz szobor alakját, mely a világ teremtését beszéli el.

V. A dom falfestményei.

A templomnak a hívők befogadására szánt részét néphajónak nevezik. A főhajó falképei itt is, a felső templomban is, összefüggésük és egymással való viszonyukban jönnek figyelembe, mert maga a templomépület egészen a keresztény egyházat jelképezi és ennek a fogalomnak megérzékítésére szolgálnak e falfestmények és diszitmények is. Így a néphajó két fő kiemelkedő falára jöttek az ó-szövetségi szentírás két fő korszakából a Mózes előtti és utáni időből a Jézus eljövételére czélzó nevezetesebb események képei, a felső templom főfalaira pedig ezeknek az előképeknek a teljesülése, nevezetesen Jézusnak mint a megígért Messiásnak, szentség szerzőnek, legfőbb tanítónak, Áldozati bárány vagy Megváltó és Áldozópapnak jelképes ábrázolása. Épen így a néphajó kiemelkedő falaira az ablakok közé jöttek még a próféták képei, kik Jézus eljövetelét, életét és szenvedéseit megjövendölték, ezeknek megfelelnek a felsőtemplom hasonló helyén az egyházatyák, a kik t. i. Jézus tanításának legnevezetesebb magyarázói. Párhuzamosság van továbbá még a négy ó-szövetségi főpap és próféta, s a négy evangélista között. Az előbbiek az ó, az utóbbiak az újszövetség nagy épületének sarkkövei; azért képeik

a két főhajó négy-négy sarkában fönnyen ragyognak a nagy keresztivek homlokzatain. Teljessé lesz aztán az ó-szövetségben megígért, Krisztus által teljesült megváltás tana a vitézkedő anyaszentegyház fennállása, vagyis az által, hogy Krisztus tanai az ő szenteiben megdicsőültek, mert ezek példája mutatja, hogy ő valóban megváltá a világot, minthogy őt követve szentekké lehetünk. Ezért mintegy az élő és vitézkedő egyház kifejezéseként jött mind a **két főhajó lapos mennyezetére** a keresztelő János és a tizenkét apostol képe s az egész keresztény világ legkiválóbb szenteinek hosszú sora.

Befejezi aztán ezt az egész világot, és minden időt magában foglaló eszmekört a világ végéről szóló kereszténytan. E szerint Krisztus egykor mint Itélő bíró fog eljönni, s a jókat és gonoszakat megítéli.

Ez a két főhajó, mennyezet és a **főfülke** összes jelképes falfestményeinek alapgondolata, s eszmemenete.

A) A néphajó falképei.

a) A déli oldal. A képsor az énekkar falán kezdődik.

1. a) A világ teremtése b) Bűnbeesés. c) A paradicsomból való kiűzetés. (Gen. I. 1—7, 28—31. VIII. 8—24). Aláírása: In Adam omnes moriuntur, in Christo omnes vivificabuntur. Adámban mindnyájan vétkezünk, s Krisztusban mindnyájan új életre ébredünk. (I. Cor. XV. 22.)

2. **A par. dicsomból kiüzött ember**: a bűn következményei. Aláírása: In sudorem vultus tui. Arczodnak véres verejtékével fogod keresni kenyeredet. (Gen. III. 19.)

3. **Ábel áldozata**. Fide hostiam obtulit. Hittel mutatott be (Ábel) áldozatot. Abel áldozata Krisztus áldozatának előképe.

4. **Az Ur Noét bárkaépítésre tanítja**. Aláírása: Patientia Dei. Az Ur türelme.

5. **A vizözön**. Alatta: Arca Noe in salutem és

6. **Noé hálaáldozata**: Recordabor foederis. Megemlékezem a szövetségről. Noé esete s a vizözön az isteni béketűrés jelképe. Ezért Noé bárkája külön az egyházat is jelenti, mert a mint Noénak megmentője leve a bárka, úgy menti meg az egyház az emberiséget a bűn özönében az elsüllyedéstől. Aptavit (Noa) arcam in salutem domus suae. Noé hajót épít, s az ő hite, az ő és házanépének üdvére leve (Hebr. XI. 7.) Noéval kötött az Ur szövetséget: azaz neki ígéré meg a Messiást.

7. **Melchisedek megáldja a Sodoma ellen induló Ábrahámot**. Assimilatus est filio Dei. Hasonlatos leve Isten fiához. (Hebr. VII. 3.) T. i. Melchisedek, mivel ő mint főpap és király mikor Ábrahám diadallal visszatért, kenyeret és bort áldozott, s ezért ő Krisztus főpapságának és a vérnélküli áldozat bemutatásának előképe.

8. **Ábrahám megvendégeli az Urat**. Aláírása: Eris Pater gentium. Nemzeteknek leszesz atyja. (Gen.

XVII. 4. XVIII. 1—15.) Ekkor igéré meg az Ur Abrahámnak, hogy Sárától (ki itt a jövendölést hallgatja) fia fog születni. Ez ismét a Megváltó megígérése.

9. **Ábrahám készül feláldozni fiát, Izsákot.** Unigenitum offerebat. Egyszülött fiát felajánlá. (Hebr. XI. 17.) Képes értelme: Ugy szerette Isten a világot, hogy egyszülött fiát feláldozá érte. Végre

10. **Izsák megáldja Jákobot.** Serviant tibi populi. Kiegészítve: És szolgáljanak neked népek, s hajoljanak meg előtted nemzetek. (Gen. XXVII. 29.) E szavakat mondá Izsák Jákobra, s ezek az egyház tanítása szerint Krisztusban teljesültek, ki uralkodik a föld népein.

b) **Az éjszaki oldal falképei szintén hátul az énekhar falán kezdődnek.**

11. a) **Józsefet eladják testvérei.** b) **József megfejti Fáraó álmát.** c) **Egyiptom helytartója lesz.** A három csoport közös aláírása: Praenuntians passionis et posteriores glorias. Előre hirdeté (József) az ő (Krisztus) szenvedéseit és az azokra következő dicsőséget. (Péter I. lev. I. II.)

12. a) **Mózeset a királyleány a Nilus sása között megleli** b) **Mózes fölnevelkedvén s látván hit-sorsosai szenvedéseit, egyszer egy egyiptomi felügyelőt megöl.** c) **Mózes az égő csipkebokor előtt.** d) **Az izraeliták kiköltözése Egyiptomból.** Mind a négy csoport közös aláírása: Grandis factus elegit affligi cum populo; quem uteducat celebravit pascha. Felnövekedvén (Mózes), az Ur népével való sanyar-

gást választá, hogy azt a szolgaságból kivezesse. Megünneplé a húsvétet; melyet itt szószerint Krisztusra kell alkalmaznunk, ki mint Mózes Izrael népének, úgy ő az emberiségnek megszabadítója, s a ki szintén a népével való szenvedést választá. A húsvéti bárány pedig, melyet a zsidók kiköltözésök éjjelén ettek, s a melynek vére első szülötteiket a haláltól megmenté, az emberiség megváltásának jelképe.

13. a) **Izrael népe a pusztában mannával táplálkozik.** b) **Mózes a sziklából vizet fakaszt.** c) **Bemutatja Izrael népének a tizparancsolat tábláit.**

Aláírva: Petra erat Christus, qui auferet velamen. Krisztus vala a szikla, ki a leplet fölfedi. A mannát Krisztus nevezi a maga előképének: A ti atyáitok mannát ettek, úgymond, a pusztában és meghaltak; én vagyok amaz élő kenyér, ki menyből szállott alá; valaki abból eszik, örökké él. (Ján. ev. VI. 32. 33. 47—52.) Innen a manna az új szövetségi vér nélküli áldozat jelképe; a szikla pedig, melyből Mózes vizet fakasztott, maga Krisztus, ki a maga tanítását, mikor egy samariai asszonytól a kútnál vizet kért, az **élet forrásának** nevezé. (Ján. ev. IV.) Mózes homlokából az utolsó képen fénysugarak lövellnek ki, azaz »arcza fénylett« mikor a Sinai hegyről lejött, s ezért a zsidók csak úgy beszélhettek vele, ha elfödé arczát; honnan a zsidók imádság közben ma is befödik fejöket. Ennek keresztény értelmet Pál apostol adott: Az ó törvény elrettent — úgymond — a büntetés által a büntől, de nem

nyújt eszközt arra, hogy a bünt el is kerülhessük. A szívet csak a keresztény vallás nemesíti meg, s erkölcsi szentségre csak ez segít. Mennyivel nagyobb fényt vet tehát, folytatja tovább, e fölséges tan hirdetése apostolaira, ha még Mózes arcza is az **ideiglenes törvény becességé** jeléül fénylővé vált, mikor az Úrtól a kőtáblákat átvevé! Ezért mi sem követjük, úgymond, Mózes, ki ragyogó arczát elfödé, hanem minden lepel nélkül fejtegetjük az egész valástudományt; még ha a zsidók legnagyobb része nem is akarja hallani, és érteni ezt a világos tanítást, mintha csak megátalkodottságukat ábrázolná az a szokás, hogy a szent könyvek olvasásánál fejüket kendővel borítják be. Valóban homály borítja előttök az ó törvény iratainak igaz értelmét, folytatja továbbá, melyet csak a keresztény vallás derít fel; vagy jelképesen szólva: Krisztus emeli fel a leplet, a mely az ó szövetségi szent könyvek értelmét elfedte. (II. Cor. II. lev. III. r.)

14. *a)* **Sámuel próféta Dávidot Hebronban Juda királyává keni.** *b)* **Dávid mint király.** *c)* **Salamon a bölcsesség könyvének írója.** *d)* **Salamon felépítvén az Úr templomát, hálaáldozatot mutat be neki.** Aláírása: Dabit illi sedem David, patris eius, ipse aedificabit templum. És neki (értsd itt Salamon helyett a Messiást) adja az Úr Dávidnak, az ő atyjának székét, és ő fogja a templomot felépíteni. Itt a vonatkozás igen világos, ha Dávid alatt, ki különben maga Krisztusnak is előképe, az Urat, Salamon

alatt a Messiást és a jeruzsálemi templom alatt Krisztus egyházát értjük.

Az összes néphajóbeli ó szövetségi képek értelmét összefoglalja a két nagy keresztív homlokzatán olvasható felírás; és pedig az énekkar fölött: *Lex per Moisen data gratia et veritas per Jesum Christum facta.* A törvény ugyan Mózes által adaték, de kegyelmet és igazságot Krisztus szerze. (Ján. ev. I. 17.) Ezzel szemben a mennyezet alatt: *Haec autem omnia in figura contingebant illi.* Ezek pedig mind végbe menének, hogy előképeül szolgáljanak. (Pál Corinth. X. 11.) Az iven pedig: *Umbram enim habens lex futurorum, non ipsam imaginem rerum.* A törvény a következő javaknak csak árnyékát, nem pedig a dolgok valóságos képét foglalá magában. (Hebr. X. 1.) Más szavakkal: A Mózes törvénye szerinti áldozatok csak mulandó javakat szereztek Izrael népének, u. m. Kanaán földjét, földi áldásokat stb., a melyek mind csak árnyékai annak a jövődő állandó boldogságnak, melyet Krisztus halála szerzett az emberiségnek. Sőt erre vonatkoznak a két nagy ív arany medaillonjaiban látható jelképek is. Az énekkar fölött a **felfüggesztett rézkigyó**, melyre a zsidók ha felnéztek, meggyógyulának, a keresztre feszített Üdvözítő, a szemben álló iven pedig a felső templom feljárata fölött, a görög Alphabet első és utolsó betűje, a kezdet és vég, azaz Jézus jelképes ábrázolója. Még a lapos ornamentumok növényei is, a melyből pl. az énekkar ive, s a szemben

álló nagy ív alsó felén látható guirland áll, mind ilyen párhuzamot fejeznek ki. A lilium az ártatlanság, az alma a bűnbeesés, a füge a szégyen, s a bogánckóró a büntetés jelképei. Mig a buzakalász és szőlőgerezd a megváltó áldozatának ábrázolásai, stb.

A próféták képei váltakozva sorakoznak a mennyezet alatt. Az éjszaki falon Salamon képe fölött

1. **Isaias.** Kezében a mondatszalagon jövendölésének szavai: Ecce virgo concipiet. Ime a szűz méhében fogad. Szemben

2. **Jeremiás.** Mondatszalagán: Femina circum dabit virum. Az asszony férfit fog szülni, vagy mint az egyház magyarázza: Csodát alkot az Úr, mert szűz fogja a világ megváltóját szülni. (Jer. XXXI. 22.) Ismét átellenben az éjszaki falon:

3. **Ezechiél.** Suscitabo pastorem. Jó pásztort fogok támasztani, mondá ő általa az Úr. (Ezech. XXXIV. 23.)

4. **Dániel.** Mondatszalagán a „Septuaginta hebdomades” szavak arra vonatkoznak, mikor Dániel egyszer babyloni fogságában Jeruzsálem és a templom helyreállításáért könyörög vala, megjelenék neki Gábor angyal, és azzal vigasztalá, hogy nemcsak könyörgése fog teljesedni, hanem még mielőtt hetvenhét év (septuaginta hebdomades, 490 évből álló időköz) egészen elmulik, az ígért üdvözítő is megjelenik. (Dan. IX. 24.) Itt következnek a kisebb próféták. Az éjszaki falon

5. **Oseas.** Mondatszalogján az Úr szemrehányó szavaiból olvassuk: *Ex Egypto vocavi filium meum*, azaz: Egyptomból hívám ki az én fiamat; (Os. XI. 1. 2.) melyeket Máthé ev. a szent család Egyptomból való visszatérésére magyaráz. (Math. II. 15.)

6. **Joel.** Szalogján áll (kiegészítve): *Effundam spiritum meum super omnes carnem*. Kiöntém lelkemet minden élőkre. Ezt meg Péter magyarázza a szt. lélek eljövetelére. (Attik. II. 17. 20.)

7. **Amos.** Szavai: *Suscitabo tabernaculum David*. Feltámasztom Dávid (leesett) sátorát.

8. **Abdias.** Az idume-ok pusztulásáról mondott jóslatában olvassuk a mondatszalogon látható pár szót: *Ecce, parvulum dedi te in gentibus*. Ime, kicsinynyé teszek a nemzetek közt. (Abd. I. 2.)

9. 10. **Jónás és Nahum.** Jónás három napi tartózkodása a hal gyomrában Jézus háromnapi testi halálát ábrázolja. Erre czéloz a mondatszalog . . . *tribus diebus . . . harmadnapra . . . felirata is*. (Jon. II. 1.) Ő is, mint Nahum, Ninive városának pusztulását, s Judának felvirágozását jövendölé meg. Mondatszalogján csak e két szó áll: *pedes evangelisantis*. Kiegészítve: Ime Judeának hegyein már az öröm hirdetőinek lábai járnak, kik békességet hirdetnek. (Nah. I. 15.)

11. 12. **Micheas és Habacuc.** Micheas jövendöli a Messiásról: *Et tu Bethlehem Ephrata* (e két szó áll a mondatszalogon) *parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel*. És te Bethlehem Ephrata (megkülönböztetésül

a Zabulonbeli Bethlehemtől) kicsiny vagy ugyan Juda ezrei közt: mindazáltal tőled származik, a ki Izraelben uralkodó leszen. (Mich. V. 2.) A Habacuc szalagján olvasható: Congregavit ad se omnes. Minden népeket magához gyűjtte, szintén Krisztusról értendő. (Hab. III. 5.) A többi proféta az énekkar falaira került.

13. **Sophonias.** Mondatszalagján áll: In medio fortis; melyet így kell kiegészítenünk: A te erős Urad Istened közepetted, megment, megtart téged. (Soph. III. 17.) Keresztény értelemben: Krisztus valása a leghatalmasabb és legdicsőbb leszen. Szemben az éjszaki falon:

14. **Aggeus,** ki megjövendölé, hogy eljő az, kit minden nemzetek óhajtanak; Et veniet desideratus cunctis gentibus. (Agg. II. 8).

15. **Zachariás.** Jelmondata: Appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Harmincz ezüst pénzt adának bérembe; igen jól érthető. (Zach. XI. 12.)

16. **Malachiás.** Napkelettől napnyugatig nagy az én nevem — mond a seregek Ura, Istene, a nemzetek között és minden helyen jó illatu füsttel és tiszta áldozattal áldoznak az én nevemnek. Itt csak e két szó olvasható: Oblatio munda (tisztá áldozat). (Malach. I. II.)

A proféták sorát kiegészíti a négy főpap a sanctuarium nagy aranyozott keresztfalán jobbról

1. **Melchisedek,** balról

2. **Aron** Az énekkar fölötti íven:

3. Mózes és.

4. Illés.

B) A felső templom újszövetségi képei. Egyházatyák, evangelisták, s a mennyezet.

A felső templom főhajónak képsorai, melyek az ó-szövetségi jövendölések és előképek teljesülését, főkép Krisztus isteni hivatását állítják elénk az éjszakai fal nyugati felén, a főoltár irányában kezdődnek:

1. **Az angyal üdvözi Máriát**, tudtára adja, hogy tőle fog születni az Üdvözítő. Aláírása: Ave Maria gratia plena. Üdvözlégy Mária, malasztal teljes.

2. **A három keleti bölcs eljött Jézus imádsára.** Vidimus stellam et venimus adorare eum. Láttuk az ő csillagát, s eljöttünk őt imádni. (Math. II. 2.)

A következő két jelenet közös aláírása: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum (igy) mundi. Ime az Isten báránya, ki elveszi a világ bűnét. (Ján. ev. 29. 34.) Így szól

3. **Keresztelő János két tanítványához, mikor Jézus őt a pusztában felkeresi.**

4. **Jézus megkeresztelkedik**, s a szent lélek galamb képében száll fejére, hogy bizonyosságot tegyen az ő istenségéről.

5. **Krisztus tanítása a hegyen.** Aláírva: Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt. Ég és föld elmúlnak, de az én beszédim teljesedés nélkül nem maradnak. (Luc. XXI. 33.) Az átelleni falon szintén hátul:

6. **Jézus bevonulása Jeruzsálembe.** Hosanna benedictus, qui venit in nomine Domini. Áldott, ki jő az Úr nevében. (Math. XI. 10.)

7. **Az utolsó vacsora.** Krisztus mint valóságos főpap, ki a maga által szerzett szentségnek kiszolgáltatója is, kehelyből és ostya alakjában nyújtja saját testét és véré, miközben halljuk ajkairól: Hoc est enim corpus meum. Azaz: Ez az én testem stb. (Marc. XIV. 22—24.)

8. a) **Krisztus viszi a keresztet a Golgothára.**
b) **Krisztust leveszik a keresztről.** Közös aláírása: Humiliavit semet ipsum usque ad mortem crucis. Megalázá magát egész a kereszthalálig. (Pál I. Fülöph. II. 4.)

Ezzel záródik a képek sora, mert Krisztus halálával betelt a próféták jövendölése. Őbenne: Az ige testté lőn és közöttünk lakozék; mint az utolsó vacsora fölötti szögletben olvassuk: Verbum caro factum habitavit in nobis (Ján. ev. I. 14.) Őbenne láttuk az atya egyszülöttjének dicsőségét: Vidimus gloriam ejus, gloriam unigeniti (Ján. ev. I. 14.) mint a jeruzsálemi bevonulás képe fölött olvassuk. Ő volt továbbá az emberiség testi és lelki orvosa: Szerteszélylyel járt, gyógyítván mindeneiket. Pestransit benefaciendo, sanando omnes (Apost. uel. X. 38.) s a ki végre: Önmagát adá értünk váltságul. Dedit redemptionem semet ipsum pro nobis (Pál Tim. II. 6.) mint a szembenálló éjszaki fal szögletében látható.

Krisztus tana megdicsőült e tan hirdetőiben,

ő Péterre alapította egyházát, melyen a pokol kapui sem vesznek erőt. Vagy mint a sanctuarium hátsó nagy ívén olvassuk: Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.

Azoknak a százezrek és millióknak közössége, a kik az ő nyomain az erény legmagasabb fokára, a szentségig küzdötték fel magukat, alkotta, míg a földön jártak, s alkotják most a hívők milliói a **vitéz-kedő egyházat**. Ennek jelképes ábrázolására szolgál domunk **lapos mennyezete s a felső templom főhajójának ablakközi része**. Itt ez utóbbi helyen, az ó-szövetségi próféták képeinek megfelelően látjuk a szent atyákat. Azok voltak a jósek, ezek a kinyilatkoztatott tanok és teljesedett események magyarázói és előharczosai. Az éjszaki falon hátulról kezdve áll:

1. **Szt. Bernád.**
2. **Szt. Ágoston.**
3. **Szt. Chrysostomus.**
4. **Nasiansi szt. Gergely.**
5. **Szt. Athanasius.**
6. **Aquinoi szt. Tamás**
7. **N. szt. Gergely pápa.**
8. **Szt. Jeromos.**
9. **Szt. Ambrus.**
10. **Szt. Vazul**

A felső templom két nagy ívének belső felén a négy evangelista dicsőült alakja látható.

1. **Máté.** Az Ezechiel és János titkos jelenéseiben leírt négy jelképes cherub közül az ember-

képü lett az ő jelvénye, mert ő evangéliumát Jézus földi származásának elbeszélésével kezdi. Ezért olvassuk a magasra tartott könyvben: Liber generationis Jesu Christi. Jézus származásának könyve; mellette pedig szárnyas angyal látható.

2. **János**, magasra tartott könyvében: In principio erat verbum. Kezdetben vala az ige; szavak olvashatók. Mellette a sas, mely Ezechiél és János látományaiban az isteni intézkedések gyors teljesülését, itt csak János evangéliumának magos röptét, merész szárnyalását jelképezi. Szemben éjszak felől

3. **Lukács**. Melléje rendszeren szárnyas ökör képét szokás rajzolni, mely az Apokalypsis négy tróntartó cherubja közül ott az isteni ítéletek erejét és hatalmát jelenti; Lukács mellett pedig mint áldozati jelvény szerepel és arra céloz, hogy ő evangéliumát Zachariás áldozatának elbeszélésével kezdi. Végre

4. **Márkus** mellett szárnyas oroszlánt, Ezechiél és János jelenéseiben az isteni Biró nagyhatalmának képét látjuk, melyet azért szokás melléje rajzolni, mivel evangéliumát a pusztában kiáltó oroszlán hasonlatával kezdi, a minék keresztelő János, Jézus útjának előkészítője nevezé magát. Ezért áll a magasra tartott könyvben is: Vocem clamantis in deserto . . .

A mennyezet apostol-képei hátulról kezdődnek és pedig az énekkar fölött megelőzi ezeket:

1. **Keresztelő János**, ki itt az apostolokkal együtt megdicsőült alakban, drágaköves mennyei trónuson ülve jelenik meg, mivel Krisztus mondá

tanítványainak: Mivel ti megmaradtatok kíséretemben, elrendelem nektek az országot, a mint nekem elrendelé atyám és hogy üljete fejedelmi széken, itélvén Izraelnek tizenkét nemzetségét (Luc. XXII. 30.) Ez a felfogás megfelel a románizlésü kor gondolkodásának, mivel ekkor a művészet a kereszténységet, mint a bűn és pogányságon diadalmaskodó, hatalmas és dicsőséges egyházat igyekezett megtestesíteni. A néphajóban következik

2. **Judás Tádé**, jobbja dorongon nyugszik; balja pedig három kődarabot tart.

3. **Simon**. Kezében fűrész, vállához pedig lándzsa támaszkodik.

4. **Ifj. Jakab**. Vértanusága eszközét balkara és vállára támaszkodva tartva.

5. **Tamás**, itteni jelvényei kődarabok és a könyv.

6. **Máté**. Jelvénye lándzsa és könyv.

7. **Bertalan**. Jobbjában kést tart.

8. **Fülöp**, jelvénye a kereszt, mert ő kereszt-halált szenvedett. A felső templom mennyezetén következnek:

9. **János**, térdén könyv, baljában kehely látható, mivel ártalmatlanul itta ki a méregpoharat.

10. **Id. Jakab**. Jelvénye a zarándok fése, mely ruháján, valamint a kard, mely feje irányában a levegőben látható.

11. **András**. Őt X alaku keresztre feszítették s ezért ez lett jelvénye.

12. **Pál**, jobb kezében a meztelen kard, baljában pedig kettős csattu könyv. Végre a főfülke fölött

13. **Péter**, az apostolok fejedelme, jobbában két nagy arany kulcsot, baljában pedig könyvet tart; mert őnála van a legfőbb hatalom: a bűnfeldolás és megtartás hatalma.

E tizenhárom képet környezi jobb és bal felől 56 kisebb képmezőben, ugyanennyi szentnek térdképe, kiknek sora időrendben a legrégibb időktől korunkig a főfülke irányában kezdődik és váltogatva halad az énekkarig. Mindenik mellett olvasható neve is. A főfülkében tündöklő Krisztus jobbjának megfelelő helyen t. i. éjszak felől kezdve:

1. **Szt. Anna.**
- 2 **Mária Magdolna.**
3. **Szt. István.**
- 4 **Remete szt. Ignác.**
5. **Szt. Polykarp.**
6. **Szt. Anicletus pápa.**
7. **Szt. Anastasia.**
8. **Szt. Barbara.**
9. **Szt. Fábian.**
10. **Szt. Celilia.**
11. **Szt. Cyprianus.**
12. **Szt. Lőrincz.**
13. **Szt. Flórián.**
14. **Szt. Sebestyén.**
15. **Szt. Ágotha.**
16. **Szt. Ágnes.**

17. **Szt. György lovag**
18. **Szt. Lucia.**
19. **Szt. Vincze.**
20. **Alexandri i szt. Katalin.**
21. **Szt. Ilona**
22. **Szt. Miklós**
23. **I. v. szt. Silvester pápa.**
24. **Szt. Monica**

Ezzel záródik a felső templom mennyezetének képsora. A néphajó mennyezetén következik éjszak felől kezdve:

25. **Remete Szt. Antal.**
26. **Remete Szt. Pál.**
27. **Szt. Márton püspök.**
28. **Chrysologus v Aranybeszédü szt. Péter.**
29. **Szt. Benedek**
30. **Alamizsnás szt. János püspök.**
31. **Szt. Lipót Ausztriai örgróf.**
32. **Szt. Bonifác.**
33. **Szt. Rozália.**
34. **Szt. Hedvig.**
35. **Assisi szt. Ferencz.**
36. **Szt. Domonkos.**
37. **Szt. Klára.**
38. **Szt. Ferdinánd.**
39. **Paduai szt. Antal.**
40. **Szt. Rókus.**
41. **Nepomuki szt. János**
42. **Sienai szt. Katalin.**

43. **Paulai szt. Ferencz.**
- 44 **Capistran János**
45. **Xaveri szt. Ferencz.**
46. **Loyola szt. Ignác**
47. **Szt Terézia.**
48. **Borómei szt. Károly.**
49. **Szt. Szaniszló Kosztka.**
50. **Szt. Alajos.**
51. **Borgiai szt. Ferencz.**
52. **Szt. Róza.**
53. **Calasanti szt. József**
- 54 **Szalezi szt Ferencz.**
55. **Szt. Fidelio.**
- 56 **Szt Alfonz.**

C) A főfülke. Magyar szentek és pápák arczképei.

Az emberiség nagy eposza, a kereszténység, sőt minden más vallás ősrégi felfogása szerint is, az emberiség megdicsőülésével végződik. Csak ennek feltüntetésére van tehát még szükség, s előttünk áll az egész keresztény hitrendszer órjási épülete, úgy a mint magába öleli az emberiséget, s a világot kezdettől az idők végeig. A kereszténység a halálnak, a világ végének rémes gondolatát az igazság mindenre kiható diadalával kapcsolja össze. Ezért a keresztény basilika főfülkéje mindenkor és minden helyen a mennyei paradicsomot tárja elénk, a melynek közepén, fénylő aranyalapon, megdicsőült

arczczal és fénylő ruhában, drágaköves arany trónuson maga a világ Megváltója trónol, de többé már nem mint szenvedő, bűneinkért halálra kinzott ember, hanem mint szigoru és igazságos Isten és Biró, ki kitarja az élet rejtett könyvét s magához emeli az ő választottait; mondván: *Vincenti dabo edere de ligno vitae.* Annak, a ki győzedelmeskedik, az élet fájáról adok enni (Apoc. II. 7.) mint ezt képünkön a világitelő Krisztus könyvében olvassuk. A képmező jelképesen a mennyei paradicsomot állítja elénk, melyet a Krisztus trónjából fakadó négy paradicsomi folyó, (a négy keresztény sarkerény titkos jegye) öntöz és a világtenger hullámai mosnak. Az Úr trónja mellett balról egy angyal a világosság jelképéül gyertyát, jobb felől pedig egy másik a magyar koronát tartva térdel. Az Úr jobbján áll továbbá Mária, mint Magyarország patronája, ki a koronát és első szt. királyunkat, Istvánt, ajánlja be szent fiának. Túlfelől székesegyházunk két védő szentje, Péter és Pál apostolok láthatók. Az egész komor és fenséges nyugalmu csoport fölött a fülke csúcsán az Apocalypsis hét csillagától körülvett kéz, a Mindenható keze nyúlik ki az aranyfelhők közül. A fülke homlokzatán félkörű szalagon olvassuk: *Dignus est Agnus accipere honorem et gloriam.* Méltó a bárány, hogy neki tisztelet és dicsőség adassék. A kép alatti vízszintes szalagon áll: *Esto fidelis usque admortem et dabo tibi coronam vitae.* Légy hű mind halálig, s neked

adom az élet koronáját. Ez fejezi ki a főfülke képcsoportjának alap gondolatát.

Az egész alatt kereken tiz angyal, hófejér ruhában stilizált felhőkön a kinszenvedés eszközeit tartja.

Itt látjuk még a sanctuarium négy fő oszlopfalán (pillérén) a négy magyar szent képét is. Ezek: a délnyugati oszlopon kezdve

1. **Szt Imre**, István király fia, hercegi díszöltözetben; keze a lilomot, a szüzesség jelét tartja.

2. **Szt. László** fejedelmi palástban, fejét házi korona díszíti, kezében jelvénye a szekercze. Átellenben

3. **Szt Erzsébet**, égszinkék fejedelmi palástja egészen befödi. Őlében az ételmaradékokból lett rózsák láthatók. Végre

4. **Szt. Margit**, IV. Béla király lánya; apáczaöltönyben.

A főhajó valamennyi pillére fölött a nagy ívek szétágazásánál, melyeken a főhajó kiemelkedő falai nyugszanak, köralaku medaillonban egy-egy pápának arczképét találjuk. Ezek a pécsi püspökség és székesegyház multjának egyes kimagaslóbb eseményeit jelölik. Így a felső templomban az éjszaki falon kezdve

1. **II. Sylvester pápa** (999—1003). Ő fogadta be a magyar népet a keresztény egyház kebelébe és küldött első királyunknak koronát. Átellenben:

2. **XVIII. János pápa**, Sylvester után 1003-ban

lépett a pápai trónra, ki a pécsi püspökségnek 1009-ben végleg megállapított területéről szóló oklevélét megerősítette.

3. **III. Kelemen** (az oltár irányában éjszak felől) 1187—1191-ig ült szt. Péter székén; s így az ő uralkodása idejére esik domunk építése. Átellenben:

4. **V. Orbán** (1362—1367). Halála évében erősítette meg a pécsi egyetemet.

A néphajóban jobbról:

5. **XI. Innocentius**, kinek uralkodásával (1676—1689) Pécsnek a török iga alól való menekülése esik össze. Átellenben

6. **XIV. Benedek**, ki 1740-től tizennyolcz éven át vezette az egyház kormányát, itt székesegyházunk megújításának korszakát jelöli.

7. **IX. Pius**. Pécs második püspökének, Mórnak, boldoggá avatásával tette nevét székesegyházunkra nézve emlékezetessé. Végre

8. **XIII. Leo** ő szentsége a dom jelenlegi megújulásának kortársa és élő tanuja.

D) A mellékhajók képsorai. Péter- és Pál-cziklus.

A román izlésű bazilikák mellékhajóiba rendszeren a templom védőszentjének életét szokás lefesteni. Az erdélyi régi templomok és néhány magyarországinak is falain azonban rendszeren Erdély védőszentjének szt. Lászlónak cserhalmi ütközetéből van az a jelenet ábrázolva, midőn László a rablóvezér kezéből kiment egy magyar leányt s a kunt megöli.

Székesegyházunk oldalhajóin a falakat most, sőt már mióta a tornyok közzé kápolnákat építettek, egy ablak se töri át, mégis a mostani restaurator Schmidt Frigyes a főhajó ablakainak helyes aránya és elosztása által ezeket is jól megvilágította, s így kitünő kép-terekké váltak.

A felső templom mellékhajóiban szt. Péter, a néphajókban pedig szt. Pálnak életét festették meg a művészek. Szt. Péter életéből azonban itt csak azok a jelenetek nyertek helyet, a melyek főkép az ő apostolkodását és apostoli fejedelemségét állítják elénk. Pál élete azonban, mely különben is zajosabb, a helynek megfelelően részletesebben van feltüntetve.

A Pál-ciklus a déli falon, hátul az énekkar lépcsőháza irányában kezdődik.

1. Saul, István vértanu megkövezésénél őrzi a kövezők ruháit. A kép aláírása: Lapidabant Stephanum. Megkövezék Istvánt. (Apost. csel. VII. 57—59). A kép fölötti medaillonban a Jehova neve azt jelenti, hogy ekkor Saulban még nem a keresztények Istene, hanem Jehova élt.

2. Saul Damaskusba menvén a keresztények üldözésére, a mennyből szöveget hall, lováról leesik és a mennyei fén től megvakul. Aláírása: Ego sum Jesus, quem tu persequeris. Én vagyok Jézus, kit te üldözöl. (Apost. csel. IX. 5. XXVI. 15). Itt a medaillonban Jézus görög nevének összefont betűi láthatók, jelentvén, hogy Sault Jézus neve térítette meg.

3. **Az Úr Ananias profétát Saulhoz küldi, a ki rátevéen kezeit, Saul szeméről halpikkelyek esének le** (Squame cadunt), **s visszanyeré szeme világát.** (Apost. csel. IX. 18.) A fön látható, napba néző sas azt jelenti, hogy Saul kereszténynyé levén, élesen látóvá lett mint a sas.

4. **Ananias Sault megkereszteli.** Baptisatus. (Apost. csel. IX. 18.),

5. **A damaskusi zsidók meg akarván Pált ölni, hivei éjjel a várfalon kosárban lebocsátják** Aláírása: Confundabat Judeos. Megszégyenité a zsidókat. (Apost. csel. IX. 22.)

6. **Pál meglátogatja Pétert.**

7. **Péter őt az apostolok közzé fogadja.**

A két csoport közös aláírása: Venit videre Petrum. Eljőve látni Pétert. (Gal. I. 18.)

8. **Pal a harmadik égbe ragadtatik, a hol Krisztustól kinyilatkoztatást nyer.** Aláírása: Raptum audivit arcana. Elragadtatván, szent titkokat halla. (II. Cor. XII. 4.) A szent lélek vétele és kinyilatkoztatás képe fölött a galamb a szent lelket jelöli.

Innen az elbeszélés átmegy az éjszaki mellék-hajó falára, hol szintén hátulról halad az oltár felé.

9. **Pál vaksággal bünteti a bűbájos Elymast,** mit látván

10. **Sergius főtiszt, megkeresztelkedik;** Proconsul cum vidisset factum, credit admirans. E történetet látván a proconsul, elcsodálkozik és hívő leve. (Apost. csel. XIII. 12.) A medaillonban látható

keresztbe tett tőr és irattekercs Sergius megtérésére czéloz, s az evangelium szívbeható erejét jelenti.

11. **Pál meggyógyítja Listrában a sántát; minek láttára**

12. **A lakosság öt Mercuriusnak, társát Barnabást pedig Jupiternek tartván, a város papja megkoszorozott ökröt hoz eléjük, és áldozatot akar nekik bemutatni; mi ellen ők tiltakoznak.** A jelenet aláírása Pál mentegetőző szavaiból van véve: Pro me nihil gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Önön magamra nézve nem dicsekszem egyébbel, ha nem az én gyarlóságaimmal. (II. Cor. XII. 5.) A medaillon symboluma, az áldozati tulok, az ó-szövetségi áldozatot ábrázolja.

13. **Pált megkövezik.**

14. **Sokan azt vélvén, hogy Pál idegen isteneket hirdet, az Areopag főtanács elé állítják, hol Pál hathatós beszédet tart az „Ismeretlen Istenről“, mely felírást egy pogány oltáron pillantott meg.** (Apost. csel. XVII. 15—34.) Aláírása: Quod ignorantis colitis, annuntio vobis. Kit ti mint ismeretlent tiszteltek, ime hirdetem nektek. (Apost. csel. XVII. 23.) A medaillonban levő hal, kenyér és bor az új-szövetségi áldozat képe, mert Pál hirdette először, hogy az ó-szövetséget már felváltotta az új.

15. **Pál Jeruzsálembe menetele előtt megjövendöli a rá váró szenvedéseket, s hiveitől búcsút vesz.** Fletus factus est. Lőn nagy sirás, mint a kép alatt olvassuk (Apost. csel. XX. 37.)

16. Pál lefejezése. (Ezt az eseményt a biblia nem beszéli el; csak a hagyomány tartotta fenn, hogy Pált két évi fogság után halálra ítélték, s mint római polgárt lefejezték). Aláírása: Bonum certamen certavi, cursum consummavi. Jó harczot vívtam, s pályámat bevégezém. (II. Tim. IV. 7.) A kép fölötti medaillonban a keresztény sarkerények: a hit, remény és szeretet jelvényei láthatók.

Ezzel záródik Pál élete s a néphajó képsora; melynek alap gondolatát a keresztíveken látható többi jelkép és felirat fejezi ki. Így a déli mellékhajóban az énekkar irányában nyugat felől a medaillonban fényes felhő, az ív alsó felén szőlő, olaj és palma-ágból font guirland között a tizparancsolat táblái s a megváltás jelvénye H. I. S., az oltár felé néző oldalán pedig kinzó eszközök, s az ívszalagokon következő feliratok láthatók; nyugatra: Aemulator paternarum. Keletre: Vas electionis est mihi iste portet nomen. Az előbbi jelenti, hogy Pál mielőtt a (fényes felhőkben jelképezett) mennyei fény őt fel nem világosította, saját szavai szerint is háborgatá az Isten anyaszentegyházát, s fölül halada a zsidótörvény iránti buzgólkodásában sok olyant, kik saját nemzetéből valának. (Gal. I. 13—14.) De mikor Isten elhívott vala engem, ugymond, haladék nélkül engedelmeskedtem. (Gal. I. 15. 16.) Ezt az elhivatást fejezi ki a második felirat: Vas electionis stb. Ez az én választott edényem, ki nevemet a pogányokhoz, fejedelmekhez és Izrael fiaihoz elviszi. (Apost. csel.

IX. 15.), mint az Úr mondá Saulról Ananiasnak, midőn őt annak megkeresztelésére küldé. A keleti oldalra rajzolt kinzó eszközök pedig a Pál által kiállott börtön, vesszőzés és többi szenvedéseire utalnak.

Az éjszaki hajó, mint láttuk, Pálnak megtérése utáni életét, apostolkodását adja elő. Ezt fejezik ki az éjszaki mellékhajó keresztíveire rajzolt jelképek és a feliratok. A hátsó ív nyugati homlokán az Úr örök titkainak könyve, melyet $\alpha \dagger \omega$ (Alpha és Oméga, a kezdet és vég jelképe) állít elénk. Körötte pedig e felirat: *Positus sum ego praedicator et apostolus.* Engem rendelt (az Úr) az evangelium hirdetője és apostolává. (II. Tim. I. 11.) Az oltár felé néző oldalon: *Doctor gentium in fide et veritate.* Engem rendelt az Úr hitben és igazságban a nemzetek tanítójává (I. Tim. II. 7.) Világosabban szólva: Pál apostol nyitotta fel nekünk az igazság könyvét; s mint az ív keleti felére rajzolt medaillon-kép mutatja, lerontá a pogányok bálványképeit. Kiegészíti e feliratokat az ív alsó felén látható, palmaággal övezett pallos és korona: Pál halálának és megdiósúlyásának jelképei.

Ugyan ilyen keresztívek alatt jutunk a két felsőhajóba is, a hol Péter élete disziti a falakat. Ez a képsor ott kezdődik, a hol Pálé végződött t. i. a felső templom éjszaki mellékhajójában hátul:

1. Péter átveszi Krisztustól a lelkihatalom jelképeit, a menyország kulcsait. Aláírása: *Tibi*

dabo clavem regni coelorum. Neked adom a menyország kulcsait. (Math. XVI. 19.)

2. **Az Úr Tábor hegyén színében elváltozik s megjelennek előtte Mózes és Illés.** (Math. X. VII. 1—9.) Aláírása: Teses Christi. Krisztus tanui; e két kép feletti medaillonban halászhálót s halakat láthatunk, czélzásul Krisztusnak Péterhez intézett szavaira: Ne félj! Mostantól kezdve már embereket fogsz. (Luk. V. 10.)

3 **Péter, Jézus elfogatásánál a Gethsemane kertben, az üdvözítő védelmére kel, kardot ránt és levágja a főpap egyik szolgájának fülét.** Aláírása: Non te negabo. Nem tagadlak meg tégedet. (Math. XXVI. 36.)

4. **Péter Kaifás udvarában a szolgáló gyanúsítására háromszor megtagadja mesterét; mire**

5. **Megszólalván a kakas, Péter megemlékezik Krisztus szavairól; kimegy az udvarra és keservesen sír.** Az első kép aláírása: Non novi hominem. Nem ismerem az embert. (Math. XXVI. 72.) A másodiké: Flevit amare. Keservesen síra. (Math. XXVI. 75.) E három kép felett a kakas, az éberség jele, arra figyelmeztet, hogy hitében senki el ne bizakodjék.

6. **Krisztus halottaiból feltámad.**

7 **Péter megjelenik a sírnál.** Mindkettőnek közös aláírása: Introivit et vidit, et credit. Bemene, látá és hívé, hogy az Úr feltámadt. (Ján. ev. XXVI. 6—8.) Végre

8 Krisztus Péterre bizza az egyház kormányzását, mondván: Legeltesd az én juhaimat: Pasce oves meas. (Ján. ev. XXI. 15—17.) Az itt fönt látható kulcsok szintén Péter egyházkormányzó lelki hatalmát jelképezik.

Eddig tart Péternek mint tanítványnak élete. Innen átmegy a képsor a déli mellékhajó hátsó részére, a honnan kezdve Péter apostolkodását fe-ti a művész, a szent lélek eljövételétől Péter keresztre feszítéseig.

9. A szent lélek tüzes nyelvek alakjában az apostolokra száll. Repleti spiritu s. Megtelének mindnyájan szentlélekkel (Apost. csel. II. 4.)

10. Péter a Jeruzsálembé sereglett sokaságnak prédikál és 3000 embert megtérít. Aláírása: Coeperunt loqui variis linguis. Kezdenek szólani különböző nyelveken. (Apost. csel. II. 1—4. 47. 42.) E két csoport fölött tűzhányó sárkányt látunk. A tűz a keletieknél az isteni kegyelem ereje, mely az apostolokban világosságot támasztott.

11. Péter a jeruzsálemi templom kapujában egy születésétől santa embert meggyógyít.

12. Joppe városában egy Tabita nevü asszonyt halottaiból feltámaszt.

13. Péter Cornelius ezredes házába megy és öt házanépével együtt megkereszteli.

E három csoport közös aláírása: Notam fecimus vobis D. n. J. Ch. virtutem (et praerentiam). Hirdetjük Jézus Krisztus fenségét és megjelenését. (Pét. II. 1. 16.) A képsor fölötti medaillonban pedig

páva tündököl, mely a halhatatlanság madara, s itt Tabita asszony feltámasztásával kapcsolatban a test feltámadását ábrázolja. Utolsó képcsoport:

14. Pétert kivezeti az angyal a börtönből.

Aláírása: Catenae cadunt. Leesének lánczai (Apost. csel. XII. 7.)

15 Pétert keresztre feszítik, és pedig kívánsága szerint fejjel lefelé, s látomány alakban feltűnik előtte az egyház dicsősége. Aláírása: Sequere me. Kövessetek engem. (Apost. csel. XII. 8.) Az itteni medaillonban a pápai tiara, Péter hatalma átszállásának symboluma látható.

Az egész Péter-ciklus alapgondolatát itt is a hátsó keresztívek feliratai és jelvényei fejezik ki. Az éjszaki mellékhajó keresztívének nyugati homlokzatán a menyország zárt kapuja látható, s az íven Isaias jósszavai: Habet clavem qui claudit et nemo aperit; a déli hajó keresztívének megfelelő helyén pedig a menyország nyitott kapuja, s az előbbi felirat folytatása: Habet clavem, qui aperit et nemo claudit. Vagyis kiegészítve magyarul: És vállaira teszem Dávid házának kulcsait, midőn ő azt megnyitja, nem leszen ki bezárja, és ha bezárja, nem leszen ki kinyissa. (Isaias XXII. 22.) Mondanunk sem kell, hogy ez Péter apostolra vonatkozik, kinek Krisztus átadá a keletiek hatalom jelvényét, a kulcsokat, azaz neki és általa az egyháznak adott hatalmat a földön a bűnöket megbocsátani, vagy fentartani, a menyország kapuit felnyitni és bezárni.

Ugyancsak e két keresztív keleti felén, (az éjszaki mellék hajóban): hullámokon lebegő hajó, és (a déli mellékhajóban) sziklán épült egyház, s következő feliratok díszlenek: Rogavi ut non deficiat fides tua. Könyörögtem éretted, hogy el ne fogyjon a te hited. (Luc. XIX. 11. 32) s Portae inferi non praevalébunt. A pokol kapui nem vesznek erőt rajta (Math. XVI. 18).

Ez a két mellékhajó foglalja magában éjszakon **a szt. József** és délen **a szt. Istvan** oltárát. Az előbbi fülke nagy körképe **szt József**, az utóbbié **szt. Istvan**. E fölött az ív homlokzatán a medaillonban e felirat: Episcopatus Quinqueeccesiensis. A. D. M. Stephanus. A szalagon: Elemosynas enarrabit ecclesia, mely elbeszéli, hogy a pécsi székesegyházat István király alapítá az Úr 1000-ik évében. A szentek gyülekezete hirdeti adakozásait (Eccles. XXXI. II.) A kép alatt pedig: Fecit mirabilia in vita sua. Csoda dolgokat cselekedék életében. (Eccles. XXXI. 9.)

Az éjszakiban: Cuatos Domini glorificabitur, kiegészítve magyarul: Ki gondját viseli a fügefának, eszik majd gyümölcséből, ki urát szorgalmasan őrzi, annak becsülete leszen. (Példabeszédek XXI. 18).

E) A kápolnák falképei.

a) A délnyugati vagy Úr teste (Corpus Christi) kápolnában. A belépővel szemben a déli falon:

1. Az Úr ülteti az élet fáját. Ez a ritkán

ábrázolt kép azt fejezi ki, hogy mint a paradicsomi tiltott fa hozta az emberre a földi halált, úgy hozta Krisztus keresztye, s a vér nélküli áldozat, az oltári szentség, (melynek a paradicsomi fa előképe volt), a megváltást s az örök életet.

2. **Melchisedek.** Mivel épen mint Jézus, kenyeret és bort áldozott, az ő áldozata előre jelképezte az oltári szentséget;

3. **Aron** az ó-szövetségi főpap, Krisztus főpap-ságának, és

4. **Dávid,** Krisztus királyságának előképei;

5. **Illés** pedig, kit tüzes szekér ragadott az égbe, Jézus menybemenetelét jelenti. Ezekkel szemben az éjszaki falon:

1. **A kánai menyegző.** melyen Jézus a vizet borra változtatá, vagy az aláírás szerint: *Deficiente vino dicit Mater Jesu: Vinum non habent.* Elfogyván a násznép bora, mondá az Anya Fiának: Nincs boruk. (Ján. 2.)

2. **Jézus a pusztában öt kenyér és két hallal ötezer embert csodás módon megvendégel.** Aláírva: *Dimittere eos ieiunos, nolo deficient in via.* Nem akarom étlen elbocsátani őket, hogy meg ne fogyatkozzanak az úton. (Máté XV. 32.)

3. **Jézust feltámadása után az Emmausba menő két tanítvány a kenyérszégéről felismeri.** *Cognoverunt eum in fractione panis.* Megismerék őt a kenyérszégéről. (Luc. XXIV. 30. 31.)

A keleti tal nagy részét a régi szentség ház-

ból alakított vörös márvány oltár foglalja el, melyet Szatmáry György 1505—1521-ig pécsi püspök, 1521—1524-ig pedig esztergomi érsek, készíttetett. Az asztal első oldalán az ő czimere, melyet Sárkány körít, a rakvány oldaloszlopain (pilasterein) és gerendázatán (architrav-ján) pedig igen finom faragású renaissance-díszítmények láthatók. E fölött van:

4. **Az oltár-kép**, melyen Krisztus mint Isten báránya, mennyei dicsőség közepette fogadja az utolsó napon a feltámadó üdvözülteket; nevezetesen a magyar szenteket.

Az Üdvözítőtől jobbra és balra felhőtrónon ülnek szt. János ev., szt. József és szűz Mária, továbbá Kereszt. János, Péter apost. és Illés próféta. Lenn a földön pedig megnyílnak a sirok, s angyalok vezetik az Úr elé szt. Lászlót, szt. Margitot, szt. Gellértet, szt. Istvánt, szt. Erzsébetet és más szenteket. A kép aláírása az oltári szentségre vonatkozik: Qui manducat me, vivet propter me. Ki eszi az én testemet, örökké él általam. (Ján. VI. 58.) E képsorok fölötti medaillonokban az éjszaki falon az énekkarban kezdve:

Szt Katalin

Falkoni szt. Julián és

Aquinoi szt. Tamás.

A kánai menyegző képe fölött:

Szt Klára,

Szt. Venczel,

Nagy szt Gergely pápa és

Aranyszájú szt. János.

A kenyér és hal csodája képe fölött:

Szt. Ágoston

Szt. Cyrill. Hier.

Szt. Cyprian M.

Szt. Jeromos.

Végre az Emmausba menő tanítványok képe fölött:

Szt. Justinus.

Szt. Ignác M

Szt Malachiás

A déli falon szintén hátul a karban kezdve:

Alcanti szt. Péter.

Szt. Terézia.

Szt Alajos

Pannoniai sz. Mária.

b. Alacoque Margit.

Szt. Ferencz Reg

Ebben a kápolnában is tehát, mint a főhajóban, az összes képek és képcsoportok összefüggenek és mind az oltári szentségre vonatkoznak, s részben az oltári szentségről szóló dogmákat érzékitik meg. A déli fal egyes alakjai: Az életfa ültetése, Melchisedek, Áron, Dávid és Illés mint ó-szövetségi előképek állanak az éjszaki fal csoportképeivel szemben. A kánai mennyegző pedig az egyház tanítása szerint azt jelenti, hogy az oltári szentség, az új-szövetségi áldozat megújítása, épúgy szolgál a lelki szűkölködők megvigasztalására és táplálására, mint a Jézus által vízből átváltott bor segített

a násznép zavarán. Az 5000 ember csodás megvendégelése pedig annyiban vonatkozik az oltári szentségre, hogy ez alkalommal nevezé magát Jézus mennyei eledelnek, s a kenyeret az ő testének stb. (Ján. ev. VI.)

Ugyanilyen a vonatkozás a 3-ik kép: A kenyérszegés képe, és az oltári szentség között.

Az oltárképet a művész János titkos jelenéseinek könyvéből (I. 12. 16. 20. V. 6.) szerkesztette és elvontan az Isten báránya megdicsőülését fejezi ki.

A medaillonképek pedig azokat az egyházatyákat, szenteket és martirokat tüntetik fel, a kik részben az oltári szentségre vonatkozó tanok magyarázata, részint az oltári szentség különös tisztelete, s az ennek folytán miveltségek által tüntek ki, és bizonyágai a vér nélküli áldozat isteni eredetének. Erre az eszmekörre vonatkoznak a kápolna boltozatának hevederivein látható szép guirlandok növényei is, valamint a kis medaillonokban látható jelképek. A buzakalász és szőlőgerezd a kenyér és bor jele. Az énekkar fölötti kis medaillonban az izraeliták frigyszekrénye, az oltári szentségnek, mint a megváltás zálogának előképe; a második íven a kehely maga az új-szövetségi áldozat kifejezője, s végre a pelikánmadár elmondja, hogy Jézus épen úgy táplálja hiveit a saját teste és vérével, mint a pelikán a maga fiait.

Az énekkar falán éneklő angyalok és e felirat látható: *Per ipsum offeramus hostiam laudis semper*

Deo. Átala (az Isten-bárány érdemei által) mutatunk be Istennek mindig áldozatot.

Ezzel a kápolnával átellenben, éjszak felől van a **b) A Mária- vagy Imre-kápolna**, mely képeiben Máriának a magyar szentek által való dicsőítését tünteti fel. Itt is a belépővel szemben az éjszaki falon egyes alakok állanak, u. m. nyugat felől kezdve:

Szt. Anna, Mária anyja.

Szt. András.

Szt. Cunegundis

Szt. Lajos püspök.

Szt. György és

Szt. Márton.

A keleti falat egy nagy kettős kép foglalja el.

1. Szt. István felajánlja koronáját Magyarországnak Patronája, Máriának, ki mennyei trónusán, ölében kisdédét tartva, szt. Imre és szt. Margit között fogadja a hódolatot. Aláírása: Hungarorum Apostolus Dei Genitricem Patronam Hungariae instituit. A magyarok apostola az Isten anyját Magyarországnak pártfogójává teszi.

A déli falon a legközelebbi kép

2 Imre herczeg látománya a veszprémi szék-segyházban és szüzességi fogadama Aláírása: Voto perp. Virginit. gratiam Dei parae V. genti conciliat. Imre örök szüzesség fogadása által Isten anyja kegyét megnyeri.

3. Szt. László Horvátország meghódítása végett átkel a Drávan Aláírása: Dravum ad Vaskam

traicit et Croatiam Hungariae sociat. Vaska-nál átkel a Dráván és Horvátországot Magyarországhoz csatolja.

4. Szt. Margit, IV. Béla királyunk leánya a Nyulak szigeti (ma Margit-szigeti) zárdába lép. Aláírása: Pro regni incolumitate Patronae Hung. devota clauastro data. Hálából az ország megmaradásáért Magyarország Patronájának felajánltatván, zárdába adatik. A nyugati falon ismét kettős kép van:

5. Capistran János tábori misét mond a nándorfejérvári csata előtt. Aláírása: In angustiis ante victoriam ad Taurunum opem Divae Patronae implorant. Szorongatásaikban a nándorfejérvári diadal előtt az isteni Patrona segélyéért könyörögnek vala. (Az oltárhoz támaszkodó biboros Carvajal pápai követ, mögötte pedig Hunyady János térdel.) E fölött van és ezzel eszmeileg összefügg az utolsó kép

6. Mária megkoronázása

E kápolna képei sok tekintetben összefüggő alap gondolatot, Máriának tiszteletét a magyar földön tünteti fel. Az egyes alakok közül Szt. Anna az ő anyja, a Mária cultusba tartozik. Szt. György lovag és szt. Márton püspök krónikáink ama helyére utalnak, a hol olvassuk, hogy István még vezér korában, midőn ellene s a terjedő kereszténység ellen lázadás ütött ki, Isten választott főpapjának, Mártonnak és szt. György martir zászlója alatt nagy sereggel indult a lázadók ellen. Ezek Veszprémet szállták meg, de István sz. Mária érdemei által őket

legyőzte és a keresztény vallásra térítette. Az elfoglalt birtokokról pedig úgy intézkedett, hogy mivel Pannonia szt. Márton püspök születésével dicsekszik, s ő e szent férfi érdemei által nyert ellenségein győzelmet, a szent püspök telke mellett azon a helyen, mely Szt. Hegynek nevezetik, s a hol, míg szt. Márton Pannoniában lakott, imaház állott, e szent nevről nevezett monostor építtessék. Ez a mai pannonhalmi szt. Márton-apátság eredete. (Hartvik Legendája. Érdy. Pest. 1854 9. l.)

A Mária-kápolna medaillonjai, guirlandjai, szóval a síkdíszítmények ábrázolásai is mind Mária különféle jelképes elnevezéseit fejezik ki. Így a liliom és olajág az ártatlanság és béke jelvényei, a paradicsomi alma és kigyó pedig jelenti, hogy Mária törte meg a kigyó fejét, ő szülte a világ megváltóját, az égő csipkebokor az ő szeplőtelen fogantatásának symboluma; valamint Áron kivirágzott vesszeje is. A nap és hold az ő tisztasága és ártatlanságára utalnak. A hét törrel átdöfött szív anyai fájdalmait eleveníti fel, s végre a tenger csillaga és a menyország kapuja, mint a földi vándorok útmutatóját állítják elének Máriát.

c) A Jézus-szive (éjszakkéleti) kápolna falképei.

A keleti falon mint oltárkép:

1. **Jézus születése.** Aláírása: Mediator Dei et hominum, qui dedit redemptionem semet ipsum pro

nobis. Az új-szövetségnek közbenjárója, ki önmagát adá érettünk áldozatul. (Zsidókh. XX. 15. 14.)

Ejszaki falon:

2. **Jézus a Gethsemane kertben.** Alatta: Factus est sudor sicut guttae sanquinis. És lőn az ő veritéke, mint a vérnek cseppjei. (Luc. XXII. 44.)

A déli fal képei hátulról kezdve:

3. **Jézus kicsufoltatása.** Aláírása: Imprope-rium expect. cor meum et miseriam. Gyalázat és nyomor vár szívemre. (68. Zsolt. 21.)

4. **Jézus kereszthalála.** Aláírása: Latus aperuit et continuo exivit sanquis. (Egy vitéz) megnyitá oldalát, s legott vér (és víz) folya ki. (Ján. XIX. 34.)

5. **Jézus feltámadása után megmutatja a hitetlen Tamásnak sebeit.** Aláírása: Affer manum tuam et mitte in latus meum. Hozd ide kezedet és bocsásd oldalomba és ne légy hitetlen, hanem hívő. (Ján. ev. XX. 27.)

A nyugati fal képe:

6. **B. Alacoque Margitnak a Paray-le Monial templomban megjelenik Jézus, és őt szíve tiszteletére buzdítja.** Aláírása: Vides cor tanto hominum amore succensum. Ime szívem, mely az emberek oly nagy szeretetétől ég. (Jézus szavai b. A. Margitához).

Az éjszaki falon van még két álló alak:

1. **Mária Magdolna** és
2. **Szt. János evangelista**

Az összes képsorok fölött pedig a mennyezet alatt medaillonokban Jézus születése képe fölött:

1. **Isaias.**

2. **Zacharias.**

A déli falon pedig:

3. **Sal. szt. Ferencz.**

4. **Nerei szt. Fülöp.**

5. **Villan-i szt. Tamás.**

6. **Loy. szt. Ignác.**

7. **Szt. Lőrincz.**

8. **Szt. Justinus.**

9. **Szüz szt Mechtildis.**

10. **Cortoni szt. Margit.**

11. **Szt. Gertrudis**

12. **Szt. Bonaventura**

A nyugati falon:

13. **Seraph. szt. Ferencz.**

14. **Damas. szt. Péter.**

Az északi falon:

15. **Alexand. szt. Cyrill.**

16. **Szt. Ambrus.**

17. **Szt Pál apostol.**

18. **Szt. Longinus mártir és**

19. **Arimath. szt. József.**

Jézus szive tisztelete már igen régi ugyan az egyházban, mégis az ilyen nevű rendszeres áhitatosság csak kétszáz év óta terjedt el. Alacoque Margit Paray-le-Monial-i (franciaország) apáczna tünt ki Jézus szívének tiszteletében, ezért ő a legenda

szerint abban a különös kegyelemben részesült, hogy Jézus maga megjelent előtte, és őt szívének tisztelétére buzdította. Alacoque Margit 1690. október 19-én halt meg, s így némileg kétszáz éves évfordulójával függ össze, hogy képe és emlékezete itt megújul.

Az itt ábrázolt bibliai jelenetek is a Jézus szívére való tekintettel vannak összeválogatva és annak tisztelétével állnak kapcsolatban. Ezt az alapgondolatot fejezi ki a kápolna fő felirata is, mely a menyezet alatt fut kereken: *Aperuit gratia Dei Salvatoris, qui dedit semet ipsum pro nobis ut nos redimeret ab omni iniquitate et mundaret sibi populum acceptabilem.* Feltűnt a megváltás isteni kegyelme, ki maga magát adá értünk, hogy minket minden büntől megváltson s magának tetsző népet válasszon. (Pál. lev. Tim. II. 11. és Galat. I. 4.)

A felső templom mellékhajóiból is egy-egy ajtó vezet ki, és pedig az éjszakiból jutunk a sekrestye helyiségeibe és az erős vasajtóval elzárt kincstárba, a déli mellékhajóból pedig a harmadik kápolnába, melynek neve

d) Mór-kápolna.

Ez Pécs második püspökének, b. Mórnak tisztelétére van szentelve, kinek nyilvános tiszteletét a pécsi egyházmegye területén IX. Pius pápa engedte meg. Festményei Mór életéből tüntetnek fel egyes jeleneteket. Így a déli falon, a nyugati részen:

1. Imre herczeg atyja István helyett fogadja a Pannonhalma közelében eléje siető szerzeteseket és Mórt hét csókkal tünteti ki.

2. István király az éjjel is ájtatoskodó szerzeteseket a templomban meglátogatván, Mórt a zsolozsma végzése után is virasztva és imádkozva találja.

3. István próbára akarván tenni Mór alázatoságát, alaptalan vádakkal illeti.

E három jelenet tárgyát szt. Imre herczeg életírója beszéli el: Boldog István király egykor fiával együtt a maga által alapított, s kitünő szerzetesekkel ellátott pannonhalmi szt. Márton egyházba ment imádkozni. A király ismervén fiának kitünő érdemeit, a saját magát illető tiszteletet ez alkalommal fiára ruházta át; ugyanis a midőn a szerzetesek a király üdvözlésére siettek, fiát küldte eljéők a tisztelgés elfogadására. Imre pedig a szt. lélekkel telt gyermek, mint egy isteni kinyilatkoztatásból minden egyes szerzetes érdemét felismeré, s érdemeik szerint osztá csókjait; némelyeket egyszer, másokat háromszor, vagy ötször, a legutolsót pedig hétszer csokolá meg. A király s a többi jelenlevők ezt hallgatva és csodálkozással nézék. Mise után pedig beszélgetés közben megkérde a király fiát, hogy miért osztotta csókjait egyenlőtlenül? Imre erre előadá atyja előtt, minden egyes szerzetes érdemeit, hogy t. i. melyik mennyi ideig volt kitartó az önmegtartóztatás erényében; ő eszerint osztá

csókjait, s az, a kit hétszer csókola meg, legtisztább életet él . . . . Nehány nap mulva ismét visszatérvén a király két kísérelőjével együtt, titokban megfigyelé a szerzeteseket imádságuk közben. A hajnali zsolozsma végeztével a szerzetesek celláikba vonulának, de a kiket Imre többször megcsókolt vala, a templom külön szögleteibe húzódván, tovább áhítatoskodva és zoltárokot énekelve virasztának. A király mindenikhez külön-külön odalépvén, magasztaló szavakkal üdvözlé őket, s beszédbe éreszkedék velök. Csak Mór, a kit Imre hét csókkal tüntetett volt ki, nem zavartatá magát a nyájas üdvözlés által, s még a király fenyegetése se birta őt feleletre. Reggel, midőn a szerzetesek összegyülekezének, a király jelen vala; és hogy Mór alázatosságát próbára tegye, a közös audientián különféle, a vallással ellenkező dolgokat vetett szemére, de Mór semmiben sem mondott ellen a királynak, hanem alázatos megadással Istenhez folyamodott, ki a sziveket vizsgálja. István pedig meggyőződévén, hogy fiának igaza van, Mórt dicséretekkel elhalmozva, nem sokára pécsi püspökké nevezé ki. (Vita S. Emerici. M. Florianus: Fontes Domestici P. I. V. I. p. 131.)

Az éjszaki falon legkeletibb kép:

4. Mór felszenteli a pécsi székesegyházat, végre

5. Mór két püspöktársával, kik a Vatha-féle lázadás kegyetlenségétől megmenekültek, I. Endrét Fejérvárt megkoronázza.

Erre nézve a Bécsi Krónika csak annyit mond,

hogy András levervén ellenségeit, Fejérvárt megkoronáztatott: És pedig az a három püspök koronáza meg 1047-ben, a kik ama nagy keresztény üldözésből (Értsd a Vatha-féle lázadást) megmenekülének. A kép háttérében látható mesteri Gobelin-szőnyeg, a Koppány-féle lázadás leveretését ábrázolja, s felirata kiegészítve a következő: Sanctus autem Rex Stephanus iam pridem in adolescentia sua, contra Cupam Ducem, fortem et potentem, gessit bellum gloriosum. Szt. István király, már jókor ifjúságában dicső háborút viselt Koppány vitéz és hatalmas vezér ellen. (Marci Cronica. Carolus Szabó. Pestini 1867. pag. 33. — A magyar részben: 31. l.)

A nyugati falon:

6. Mór elűzetése után ismét visszatér hívei közzé.

Oltárkép a keleti falon:

7. B. Mór püspök Pécssett hirdeti az Isten igéjét.

Egyes álló alakok láthatók még az oltárkép két felén:

1. **Szt. Gellért püspök, martir.**
2. **Szt. Adalbert pragai püspök.**

A déli falon:

3. **Szt. Ferdinánd** (a megyés püspök védő szentje).
4. **Xav. szt. Ferencz.**
5. **Szt. Flórián** (Pécs város védő szentje).
6. **Szt. Benedek, mártir.**

7. **Szt. Sebestyén** (Pécs város védő szentje).

8. **Szt. András, mártir.**

A mennyezet alatti medaillonokba díszítésül angyalokat festett a művész.

e) Az altemplom és sekrestye falképei.

Az altemplom jelenleg kiválóan a nagy heti ájtatosság és a halotti istentiszteletek tartására szánt hely.

Díszítésül figurális falképeket csak a három fülkébe nyerhetett. Ezek a főfülkében jobb felől:

1. **Samson Gáza város kapuit elviszi a szomszéd hegyre.**

2. **Jónás profétát a czethal harmadnap a partra teszi.**

Az előbbi ó-testamentomi kép mindig azzal a jelenettel kapcsolatban fordul elő, mely ábrázolja, hogy Jézus kereszthalála után, mielőtt feltámadott, kimenté a pokol torkából az ó-szövetségi jámbor lelkeket. A másik kép Jónás három napi tartózkodása és csodás menekülése, mint tudjuk Jézus harmadnapi halottaiból való feltámadásának ó-szövetségi előképe.

E fülke boltozatán szép díszítmények között forrásra siető szarvasok és szállógerezdet csipkedő galambok, az isteni igazság és örök élet után epedő lelkek jelképei, épen mint a ravennai Placidia császárné sirboltjában a IV. százévbéli mozaik képeken.

Az éjszaki fülke falain és boltozatán **Péter, Pál és András**, a déliben pedig **Magdolna és János**

apostol, mint a Jézus feltámadása utáni események tanúi jelennek meg.

A fülkék ablakaitól jobbra és balra egy-egy angyal térdepel.

Végre megtekintésre méltók a **sekrestye** falképei is:

1. **Mária mennyei trónusán, körülveve különböző symbolikus és szent alakoktól.**

2. **Mária Magdolna Krisztus lábainál.**

3. **Krisztus tanítványai lábait mossa.**

4. **A feszület, az újszövetségi áldozat és ő szövetségi előképe, a rézkigyó, melyet Ádám, Éva és Mózes vesznek körül**

Az északi falon:

Ker. János a fogságban és Zachariás, kinek az Angyal hozza a hírt. E képeket Bamberger Gusztáv festette.

Valami a képekről általában.

Székesegyházunk nem lévén új templom, hanem egy réginek a XII. százévben épült ó-keresztény basilikának helyreállítása, mind az építőmester, mind a festők arra törekedtek, hogy a régi egyházat állítsák vissza régi, eredeti ízlésében és pompájában. Ez az építőnek mondhatni teljesen sikerült is, mert a régi épületmaradványok, töredékek, vagy ha nem is itt, hanem másutt található megfelelő részletek

lehetővé tették a régi épület minden sajátosságát megtartani. Legfőleg a kápolnákat nem tervezte a hajdani építőmester, mivel ezek nem tartoztak soha az ilyen épület szerves részei közé. A tornyok közti üres tereket azonban éjszokról és délről a főfalak szétrnyomulásának meggátolására már igen régen odaépítették, és azokat most is meg kellett tartani, habár most már a lapos mennyezet többé a falakat nem nyomja soha szét. E kápolnákat azonban ma nélkülözhetetlenek; s így a déli mellékhajón ma sem lehetett ablakokat nyitni. Nem változtatott az építő a tornyokon se, habár egy bizonyos magasságból pl. az alsó sor ablak alatti párkánytól kezdve henger vagy hatszöglet alakúra építve, jóval karcsúbb, és így a templom testével arányosabb, kecsesebb volna mindenik. Ezt azonban szintén nem tehetette, mivel ezek az izmos tornyok eredetileg hadi célból épültek, s ezért akkor még e tekintetben az arányosságra és a templom testébe való olvasztásukra ilyen fontos cél mellett keveset gondoltak. Restaurált egyháznál pedig az eredetitől nem szabad eltérni; ha csak fele-más tákolmányt nem akarunk létrehozni, mint azok a régebbi építők tették, a kik mindig a saját koruk, egészen más irányu diszitéményeit aggatták a régi stylben készült épületekre.

E szerint járt el a képfaragó művész is, legalább a dom belsejében. Zala a lejáratokban talált töredékszobrokat kiegészítette, s a hiányzókat helyett is a régiekhez csalódásig hű újakat mintázott. Így

tehát székesegyházunk ebben a tekintetben azok közzé a legritkább európai román izlésű templomok közzé tartozik, melyek nemcsak az építés, hanem szobordíszitményeik tekintetében is a régihez hűen és a régi stílus minden sajátosságának megtartásával emelkedtek ki romjaikból.

(A dom külsején levő szobrokról azonban ez már nem mondható, mert ezek új szellemben, új felfogás és a mai művészi ügyesség felhasználásával készültek.)

Nem volt azonban olyan könnyű (sőt nem is lett volna kívánatos) a festményekben is egészen hűen utánozni a régieket. A székesegyházunkban fenmaradt igen csekély számú régi falfestmény megújításáról szó sem lehetett; sőt ezekhez egészen hű falfestményeket ma senkinek sem juthat eszébe festeni; habár a kölni Maria im Capitol nevű román izlésű templomban megkísértették már ezt is. A mi festőink tehát azt a feladatot tűzték magok elé, hogy a régi XII. százévbéli román izlés szellemében, azok felfogása szerinti képeket fognak festeni, de a mai festő ügyességével, vagyis helyes arányok és a helyes rajzolás elvei szerint. Tehát úgy, mint ha a régi román izlésű festés, régi gyarlóságait levetve, egész a mai napig fejlődött volna.

Ebből folyólag tehát művészeink megtartották a régies egyházi festésből:

1. A szent személyek megkülönböztetésére a fej körül festeni szokott aranyfényt, mely a meg-

dicsőülés jele, s a mely nélkül a hajdani festő képein még nem tudta volna az arcvonások és mozdulatok által a szent személyeket a nem-szent, vagy épen ellenséges indulatu személyektől megkülönböztetni. Sőt ez a fejfény képeinken is, épen úgy mint a román izlésű festés idején szokás volt, nemcsak festve, hanem gipszbe vájva és aranyozva van.

2. A képek egyrészén ott látjuk a szent személyek, nevezetesen a próféták kezében a mondat-szalagot is, melynek felirata azt a dogmát beszéli el, a melyet a festő ilyen felirat nélkül, pusztán az alak rajzával elbeszélni nem tudna, de az egyház azt megkívánja. Pl. hogy ez vagy az a próféta Jézus életének melyik eseményét jósolta meg stb.

3. Megtartották festőink az egyes szent alakok ismertető jeleit is, pl. vértanuságuk eszközét stb., sőt még a szentek nevét is a kép alá, vagy egymás alá helyezett betűkkel, melléje irták, habár ilyesmit a mai művészet nem kénytelen alkalmazni.

Különösebben pedig a két német festő, kik a fő- és a mellékhajók képeit festették, még ezeken kívül:

4. A főhajókban a képeket tömör, aranyozott háttérre festették, melyen finom koczkaalaku, vagy a főszemély testéből kiinduló bemetszett sugarak láthatók, hogy a képek fénye és pompás hatása annál nagyobb legyen. Sőt ott se festettek szabad eget, vagy természetes háttérrel, a hol az arany-alapot mellőzték, hanem tömör, kék, vagy mint

épen a menyezetten látjuk, fűzőld alapot. Ennek magyarázata az, hogy ha a háttér egészen természetes volna, akkor ez úgy tünnék fel messziről, mint ha a fal, melyre a kép festve van, a megfelelő helyen át volna törve, s mintegy ablakon át néznők a jelenetet; mivel pedig itt, pl. a két főhajóban, a fal egész hosszát egy-egy megszakítatlan háttérü képsor foglalja el, ha ez a csalódásig hű, tehát levegős szabad háttérrel jelennék meg, azt a hatást tenné, mint ha a templomnak a képek fölötti része támasz nélkül a levegőben függene. Szóval itt az építés hatását a festőknek túlságos hű, és önmagukban is a figyelmet magukra vonó festményekkel nem volt szabad a román izlés szelleme szerint rontani. Itt a festő csak a falakat díszíti és nem lép fel önállóan mint a vászonra festett kis terjedelmű olajképeknél. Ez az oka annak is, hogy a mellékhajókban, már égszinkék, tehát a levegőt utánzó háttér van ugyan, de nehogy ez olyan nagyságú fal hiányát fejezze ki, festett oszlopok metszik a képeket, s így a falak ereje, tömörsége hatásában semmit se szenved. Minthogy a kápolnák képei már külön-külön jelenetenként festett keretekben jelennek meg, az épület hatását nem rontják, habár természetes háttért állítanak is elének.

5. A főhajó képei legalább egy-egy hajó egész hosszában szakadatlan sorban folynak egymásból olyképen, hogy a **teremtés, a bűnbeesés és a paradicsomból való kiűzetés** képén Ádám és Éva há-

romszor jelennek meg, egymástól el sem választva. Ennek az az oka, hogy a régi festőművészet még nem tudta, hogy a térben az eseménynek csak egy pillanatát lehet előállítani, s a mi a másik pillanatban történik, az már más képet kíván. Így aztán mindent leakarván festeni, a mit a biblia **elbeszél**, ugyan azt a hőst, minden mozdulatában újból kellett ábrázolnia, de hely az elkülönítésre nem lévén, az elbeszélés egyik jelenetét a tér közepére, a másodikat alája, a harmadikat föléje, s a többit az üresen maradt szögletekre festette vagy faragta ki. Az elbeszélés tárgyát a jámbor hívő már úgy is ismerte, tehát a csoportokat rendbe tudta szedni, ha szétváltak is szórva, vagy egymásba voltak is fonva. A fő az elbeszélés és az elbeszélésben kifejezett hittétel, igazság, vagy tanítás, melyet a festő és képfaragó minden áron megakart értetni, s ha hivei megértették, soha sem jutott eszökbe a művészt a természeti hűség mellőzéseért megróni, mert a szent tárgy még leábrázolva is tiszteletet parancsolt. Festőink tehát a két főhájó jelképes képein, a melyeken t. i. a vonatkozás és a szentírás két részének kapcsolatba hozása, szóval **a hittétel** a fő, a régi egyházi festésnek ezt a kissé gyermekes, de mindig hatásos eszközét megakarták tartani, s ezért festették e képeket egymásba font, szakadatlan csoportokban stb.

6. Nem látunk továbbá kivált a fő- és mellék-hajók képein a jelenetek természetes környezetéből

se semmit, vagy a környezetnek pl. épületek, az épületek belseje, butorzat, vagy a vidék rajzából, melyen a jelenet lefoly, alig egy-két futólagos vonást, a tárgyakkal távolról se természetes hű rajzát, úgy mint a mai festményeken látjuk: hanem azoknak csak puszta jelölését. Pl. még az éjjel lefolyó jeleneteket is csak az különbözteti meg, a nappal történőktől, hogy a festő a teljes világossággal elárasztott képre odafesti a holdat is. **(L. Pált lebocsátják Jeruzsálem faláról, Péter a Gethsemáne kertben és Kaifás pitvarában stb)** Mindezeknek röviden az az oka, hogy a régi festő, tehát a mai is, ha azok szellemében akar festeni, minden olyan vonást elhagy a képről, a mi a néző figyelmét csak a legkisebb mértékben is elvonná egy felől az elbeszélte eseményről, más felől pedig, és főképp annak jelképes értelméről, s a többi képhez való vonatkozásáról. Itt tehát a festő nem egy jelenetet fest önmagában önmagáért, hogy az természeti hűségével kösse le a néző figyelmét, hanem sok összefüggő jelenetet **futólag megjelöl** azért, hogy a néző azt röviden átfutván, és annak titkos értelmét felfogván, lelkét maga ez az elvont eszme foglalja el és emelje fel a vallásos hangulat magaslatára.

A magyar festők azonban a kápolnák falképsein már nem egészen így jártak el, s nem is járhattak el így; mert az ő feladatuk más volt. Ők már, pl. Lotz még az Úr teste és Jézus szíve kápolnáiban a bibliai képeken is csak igen kevésé

jelképes irányu képeket, Székely pedig az Imre és Mór kápolnába teljesen **történelmi tárgyakat** állít elénk. Itt tehát minden jelenet önmagában és önmagáért beszél, s ha van is ezekben egységes alapgondolat, az nem jelképes, tehát az itt távolról sem lép úgy előtérbe mint az ó- és új-szövetségi képeknél, a hol pl. a paradicsomi, vagy a zsidó nép történetéből vett jelenetek ábrázolásának a keresztény-egyházban egyáltalán semmi más mint jelképes értelme nincs.

Magyar festőink a kápolnák falfestményein ennél fogva a román stílusnak azt a fejlettebb és az építő művészettől jóval függetlenebb fokát tartották szem előtt, a melyen már maga az esemény, természetesi hűséggel ábrázolt alakokon, és ezek természetes környezetökben jelennek meg. Innen van, hogy a kápolnák képei körülzárt jeleneteket ábrázolnak, s az épület, a vidék, sőt még ezeknek a környező tárgyaknak egymáshoz való távolsága is több vagy kevesebb természetességgel előttünk áll. A Mór kápolnában Mór prédikálása képe e tekintetben vetekszik akármilyen remek olajfestéssel, míg épen a mellette álló két alak szt. Gellért és szt. Adalbert alig lépnek ki körvonalaikból, s mintha papirból kivágva volnának oda ragasztva. Itt tehát a festő csak művészi-okból t. i. azért mintáz laposabban, hogy ez a két mellékes, pusztán csak díszítő alak az ő pompás nagy képéről ne vonja el a néző figyelmét, míg a főhajok képei majdnem mind ilyen

laposak, hogy az épület hatását ne rontsák, és a néző figyelmét a természeti hűség ezer meg ezer apró vonásával ne vonják el a kép rejtett gondolati tartalmáról stb. Végre a kápolnáknban az épület hatása is egészen más, és ez is szükségessé tette képeiknek újabb szellemben való festését; habár e mellett ezek is mind a román stílus sajátosságait szorosan szem előtt tartják, s a mai ízléshez szokott szem mielőtt vakon, első benyomása után ítél, jól teszi, ha mindazokra a vonásokra nézve, melyeken első pillanatra megütközik, előbb igyekeznek az okok felől tájékozódni; de mi itt ezekre nem térhetünk ki. Bővebben van erről szó szerzőnek: **A pécsi székesegyház és falfestményei** cz. nagyobb munkájában.

A mi a színes díszítményeket, kivált a rendkívüli dús aranyozást illeti, tudnunk kell, hogy a XII. százév templomai általában csak úgy ragyogtak és fénylettek a teljesszinű és dús aranyozású díszítményektől. Mert a román ízlésű művészet a keleti, helyesebben a bizanti művészetből fejlődött, a mely természeti okoknál fogva nevezetesen a teljes pompájában díszlő természet befolyása és sok más hatás következtében szerette a teljes színeket és gazdagságánál fogva, pedig az aranyat. Az üldözésekből kiemelkedő és már Nagy Konstantin görög császár alatt (324-ben) államvallássá lett kereszténység pedig, a pogányságon nyert diadal érzetében Isten dicsőségét különben se fejezhette volna ki természetesebben és méltóbban, mint a teljes pom-

pájú szinek, és az aranyak királyi fénye által. Innen van, hogy az egyház ebben az időben templomai és s ertartásaiban épen mint maga a keleti fényben uszó bizánci udvar, kiválóan megkedvelte a tiszta, telített és ragyogó szineket, valamint az aranyfényt, a melynek épen mint a többi szinnek is az egyház lassanként elvont jelképes értelmet adott, s így ami kezdetben csak pompaszeretet és Isten dicsőségének naiv kifejezése, utóbb rendszeres szabály lett, s például az egyházi ruhák szinére nézve kötelező erejüvé, a templomok díszítése és a képek szinezésében pedig állandó megcsontosodott ízlés és szokássá vált, a melyet más nyugati népek, sőt a későbbkori román és germán népek is átvettek; s e szinpompa és arany divata nem is szünt meg, csak a csúcsíves építés és ennek révén a szines üveg ablakok elterjedése által, melyek kiszorítván a templomból a világosságot, itt többé már az eleven szineknek kevés értelme. Csakhogy ezért ne higyük, hogy a csúcsíves, sötét templomok egészen mellőzték a szines díszitményeket, távolról sem! Csakhogy jelentékenyen háttérbe szoritották, s a szivárvány szineiben ragyogó szines üveg ablakokkal pótolták.

Székesegyházunk lapos festésű díszitményei és dúsz aranyozása mai, különben kissé bágyadt színízlésünkre nézve lehet hogy szokatlan, de az összesnek benyomását művésztetlennek bizonyosan senki se fogja nevezni. Igazi ereje és szinpompája azonban

mégis valószínűen néhány év múlva fog előtűnni, mikor a sok aranyozást az idő némileg megviseli és az egésznek kissé régiesebb színt kölcsönöz. (L. bővebben az említett műben.)

FÜGGELÉK.

A dom restauratorai.

Dulánszky Nándor, dr., pécsi püspök, val. belső titk. tanácsos stb.

Született 1829. októb. 19-én Esztergomban, anyai nagyszüleinél. Atyja József, gazdatiszt volt a Sándor grófok közeli jószágán. Szülei Budára küldték a gymnasiumba, a honnan az esztergomi papnövendékek közzé vették fel; azután pedig a bécsi Pázmáneumba ment. Itt töltött négy évet, s felszentelése, és néhány havi ó-budai káplánkodása után ismét Bécsben a szt. Ágostonról nevezett felsőbb papnevelő intézetben folytatta tanulmányait, a hol a theologia doctorává lett. 1856-tól Pesten mint belvárosi káplán, később a központi papnevelő intézetben mint tanulmányi felügyelő működik; 1862-ben pedig egyetemi tanár, s tiz év múlva a közoktatásügyi miniszteriumban osztálytanácsos. Egy év múlva

már esztergomi kanonok, a másik évre rá választott püspök. 1875-ben pedig sz.-fejérvári megyés püspök. A pécsi püspöki székre 1877. nov. 8-án lépett, s itteni áldásos működésével a dom restauratioján kívül is, számos emléket állított nevének; így kiépítette a nagyobb papnevelő intézetet, felállította az alapítványi hivatalt, a székesegyházi gyermekkar számára benlakással összekötött énekiskolát állított stb. Kiváló gonddal ápolja a népnevelést és sokat áldoz papnevelő és tanítóképző intézeteire, s a jogakadémiára. A leánynevelés előmozdítására pedig már öt helyen állított a szürkenének vezetése alatt leánynevelő intézeteket stb. De valamennyi alkotása között legjelentékenyebb a pécsi székesegyház restauratioja. Erre nézve maga is európai körútra indult és tanulmányozta a rajnavidéki s olaszországi román basilikákat, s így műismeretekkel gazdagodva fogott az alkalmas építő-művész kereséséhez, a kit Schmidtben valóban meg is talált. Ő a restauratio kilenczévi nagy műve alatt állandóan egyik legtevékenyebb tagja volt annak a nagy bizottságnak, mely a benyújtott terveket megbirálta és jóváhagyta. Kiváló érdemeit azonban csak az utókor fogja majd méltatni, a mikor a restauratio okiratai is nyilvánosságra kerülnek.

Az ő ügybuzgalmán kívül legtöbbet köszön székesegyházunk építőmesterének:

Schmidt Frigyes báró, cs. k. építőtanácsosnak, a bécsi szt. István dom építőmesterének, a ki Frickenho-

fenben Württembergben született 1825. okt. 22-én. A középiskolák végzése után Stuttgartba ment a polytechnikumra, hol alig 17 éves korában magán szorgalomból felmérte az esslingeni Mária-templomot, és üres óráiban Heimisch építő- és kőfaragómester műhelyében dolgozott; úgy hogy mikor a stuttgarti szakiskolát elhagyta, egyszersmind kőfaragólegényi szabaduló levelet nyert. Mint ilyen 1843-ban Kölnbe ment, hol Zwirner keze alatt a dom építésénél működött. Berlinben pedig mint építőmester államvizsgálatot tett. Miksa főherczeg 1858-ban a mailandi művészi akadémiára az építés professorának hívta meg; azonban a szerencsétlen 1859-iki háboru miatt, habár az olasz kormány a leghizelgőbb ajánlatokkal marasztotta, mégis elfogadá a bécsi akadémia meghívását, s oda tette át tan-székét. Itteni művészi tevékenysége főkép a csúcs-íves építés terén mozog. Építette a Lazaristák templomát 1860—1862-ig; továbbá a weissgärber-i és brigittenau-i templomokat, s az akadémiai gymnasiumot s a fünfhausen-i templomot. Legjelentősebb műve ezenkívül a leégett Ringszinház helyére épített alapítványi ház. Schmidt mint a bécsi szt. István dom építőmestere, kiépítette 1862—1864-ben a déli nagy tornyot, s egész haláláig ennek restauratióján dolgozott. A halál legbuzgóbb tevékenysége közben érte el 1891. január 23-án. Fia, ki Münchenben él, már is szintén neves építő.

A pécsi székesegyház építésében utóda:

Kirstein Agoston, egy ratibori építőmester fia, ki szülővárosában végzett hét gymnasiumi osztályt, s innen Berlinbe ment, azután pedig Bécsben végezte az állami építő ipariskolát, s átlépett az akadémiaára; két év múlva pedig Schmidt építőtanácsos vette atelier-jébe, a hol 1882-ig dolgozott, mikor őt a pécsi dom építésének vezetésével bizta meg. Kirstein különben már a megelőző évben a dom fölvételénél is működött; mint vezető pedig kidolgozta a dom összes részleteit s így ennek plasztikai kidomborítása egyenesen az ő érdeme. Mint önálló építőmester épített egy kath. templomot és plébánialakot Witkoviczban Morvaországban, iskolákat és lakóházakat szülővárosában és Pécssett, hol az új székesegyházi énekkar-iskola stilszerű épületén kívül az Irgalmasok templomának új homlokzata s csinos tornya is tőle ered. Jelenleg férfikora delén áll, s kilencz évi itteni megfeszített munkája, s ennek eredményei nagy tehetségei iránt senkit sem hagynak kétségben.

Andreä Károly. Történelmi festő, Mühlheimben született Köln mellett 1823-ban. Szülei polgári iskolába adták, de mivel tanítóiról karrikaturákat rajzolt, carcerbe került s aztán 16 éves korában Düsseldorfba küldte atyja Schraudolf Vilmos keze alá a festőakadémiaára. Itt a 2-ik osztályt átugorta, s 21 éves korában első önálló képével Berlinben kitüntést nyert. Düsseldorfból Kölnbe, innen pedig 1845-ben Rómába ment, a hol 1849-ig dolgozott, s

ismét művészi útra kelt. Corneliussal közeli viszonyban állott és segített neki a Campo Santo kifestésében. Berlinben IV. Frigyes Vilmos király jóakarátát és hirneves emberek barátságát érdemelte ki, s itt sok más közt két nagy bibliai képet festett: a Szegény asszony és a Gazdag ember alamizsnáját, melyek a waldenburgi fejedelem birtokába kerültek. Néhány év múlva 1854-ben Dresdába költözött, a hol élete java részét, majdnem 25 évet töltött. Nagy tevékenységet fejtett itt ki az üvegfestés terén is, mely műveiből igen sok a Rajna vidékére, Angolországba és Amerikába vándorolt. Számos oltárképet festett aztán Szászország, Hannover és Oroszország számára. Igy lassanként egy egész képes bibliája állott elő, mely a kölni biboros érsek Geizler rendeletéből a trieri és mainzi egyházmegyékben miut iskolakönyv sok ezer példányban terjedt el. A keleti bölcsek imádása, A fészület és Jézus feltámadása című nagy fametszetei pedig több mint 25,000 példányban terjedtek el az indiai protestáns misszionáriusok kórházaiban. Számos más művét elhallgatva, csak azt említem még meg, hogy 1881-ben neje és tiz gyermekével Dresdából a Rajna melletti családi birtokára, Sinzingbe költözött, s innen hívta őt Schmidt Pécsre, a hol négy nyarat töltött megfeszítő munkában. A rendkívül szerény, kedves és nyájas öreg úr itt igen elvonultan élt, s mindig csak elhagyott családja körébe vágyakozott vissza. Jelenleg Wiesbadenben tartózkodik.

Beckerath Móricz. Történelmi festő.

Született 1838-ban május 2-án Crefelden a porosz rajnai tartományban. Akadémiára Düsseldorfba, azután 1860-ban Münchenbe ment. Itt nyerte el az első akadémiai díjat is. Azóta számos nagyszabású művet alkotott. Ilyen »Kunz v. Kauffungen rablólovag«, »Wittekind a szászokat harcra hívja fel« stb. Münchenből ismét Düsseldorfba tért vissza, a hol Goethe után egy cartont készített: »Götz v. Berlichingen a cigányok közt«. Készített továbbá egy tollrajz-cziklust: »Az első keresztes háborúból«, mely nyolcz lapra terjed; továbbá egy másik cziklust a »Merowingiek korából«. Erre rá ismét egy nagyobb olajfestményével készült el: »Alarich holttestét a Busento folyóba temetik«, Platen költeménye után. Ez jelenleg a Schack-féle képtárban van Münchenben. Egy másik cartonja »Winkelried önfeláldozását« ábrázolja, a Sempach melletti csatában; egy olajfestménye pedig Napoleon megindulását Moszkvából. Hosszabb ideig tartózkodott ezután Dresdában, a hol Heinenak »Entflieh mit mir« cz. költeményéből festett három olajképet; továbbá ugyancsak egy hármás cziklust a »Morgenroth, leuchtet mir zum frühen Tod« költeményhez; s igen számos allegorikai tartalmu, stilistikus aquarellet. 1880-ban Berlinbe hívták, a hol a charlottenburgi polytechnikum Lichthof-ját látta el díszítő festményekkel, valamint a II. emeletet ornamentumokkal. Berlinben 1883-ig tartózkodott; azután ismét Dresdában dol-

gozott a strieseni templom conchájába. Mielőtt pedig Andreä meghívására Pécsre jött, kevés ideig Münchenben tartózkodott, a hol »Az anachoret« és »Saul a Damascusba vezető úton« cz. olajképeket festette. Pécsről 1888-ban ismét Münchenbe távozott.

Lotz Károly festőakadémiai tanár és igazgató.

Született Hessen-Homburgban 1834. de azért eredetére nézve nem idegen, mivel anyja született magyar nő volt, ki özvegyen maradván, hazajött s fia Károly is Budapesten tanult, a hol a rajzolás és festésben Marastoni, majd Weber Henrik voltak mesterei. Hajlama már korán a művészi pályára vont, de nem volt magával tisztában: szobrász vagy festő legyen-e? Mégis a szobrászatra Bécsbe ment Gasserhez; de Rahl festése őt a festő művészetre csábította. Than Mórral együtt tanult Rahlnál, s itt festette első freskóit, mert a mester őt e téren gyakran igénybe vette, s ezért nem is ment el Rahl mellől ennek haláláig. Ekkor visszatért Bpestre, a hol sok tájképet, élet- és állatképet festett. Nagyobb szabásu művei itt a Ferenczvárosi templomban az apsis három nagy alakja: Krisztus, Péter és Pál (aranyalapon), Szt. Ferencz életéből több nagy csoportkép. Ilyenek: Szt. Ferencz utasítást nyer a pápától, hogy Indiába menjen téríteni, Szt. Ferencz az ő kedvencz madarai közt, Krisztus saját sebhelyeit nyomja szt. Ferencz testére; Indiában predikál és menybemenele. Ugyan csak itt a kereszthajókban: Szt. László vizet fakaszt a sziklából, Szt. István alamizsnát oszt a

szegények között, Capistrán keresztes hadat hirdet és Hunyadi János halála. Több egyes alak s kisebb kép az oltár-asztal első felén stb. A redout lépcsőházában egy kisebb arányú, de terjedelmes képciklusban festette meg Argirus királyfi kalandjait (a befejező nagy kép itt Thán M.-tól való) és négy allegoriában a Földet, Tüzet, Vizet, Szelet. Az operaház nagy menyezet képének, az Olympusnak megfestése óta pedig a legkitünőbb falfestők sorába emelkedett; s ezért őt bízták meg az akadémia dísztermének kifestésével is, a hová eddig három nagy compositiót: István, Kálmán és Nagy Lajos korát festette meg; továbbá a mennyezet allegoriáit. De már előbb festette volt jeles csoportképeit a nemz. muzeum lépcsőházába, a melynek rajzai is a bpesti kiállításon nagy elismerésben részesültek. Még négy allegoriát festett az egyetemi könyvtár nagy termébe is és a börzeépületbe, valamint számos csoportképet egyes főúri villák és paloták termébe s erkélyeibe, a központi vasuti indóház előcsarnokába stb. Az operaházi Olympus képeért a képzőművészeti társulat elkészíttette a művész érczmellszobrát a műcsarnok számára. Jelenleg a festőakadémia tanára és igazgatója, s egyéb nagyobb szabású művei mellett a Mátyás templom festésén dolgozik.

Székely Bertalan.

Született Kolozsvárt 1835-ben, a hol atyja Székely Dániel főkormányzéki kanczellista, később

titkár volt. A míg nyilvános iskolába járt, minden osztályban 5-ik, 4-ik s 3-ik helyen ült. Tanulását azonban az 1848-iki nagy vihar félbe szakította, mert az iskolák tanítók nélkül maradtak. 1850 végével Bécsbe küldték szülei a polytechnikumra, hogy mérnök legyen, ő azonban csakhamar a művészi akadémiára ment át, mert erre több hajlama és több előismerete is volt, mivel már kora gyermekébe óta sokat rajzolgatott. Itt aztán a tehetséges ifju nemsokára kitűnt, mert 1855-ben az első akadémiai díjat nyerte, a mely egyszersmind katonamentességet is szerzett számára. Bécsben az akadémián négy évet töltött, s ezalatt Janka Lajos udvari ágens lakást adott a művésznek, s nagyrészen élelemmel is ellátta. Visszamenve azonban Erdélybe, Enyeden, Brassóban és N.-Szebenben arczképfestéssel tengődött; míg Berres de Perez József ulánus őrnagy ajánlatára Török-Kanizsán egy oltár- és több arczképet rendeltek meg nála, melynek folytán Csehországban is ismeretséget szerezvén a főrendű családoknál, arczképfestéssel annyit szerzett, hogy 1859 végével Münchenbe utazhatott. Itt a Piloty mester iskolájában elkészíté »II. Lajos hullájának megtalálása a mohácsi csatamezőn« című képét, melyet a m. n. muzeum számára vásároltak meg 1865-ben. A következő (1861.) évben festette »Dobozit«, melyet szintén a m. n. muzeum számára a székesfehérvári nők vettek meg. 1862-ben Pestre költözött, de a biztatások, melyekre haza jött, csak

üres ígéretek maradtak, s így csak a Fuchs család halára kötelező megrendelése, s Rosti Pál érdeklődésének köszönhető, hogy arczképek készítéséből némileg élhetett. Két év múlva 1864-ben ismét Münchenben találjuk, a hol festi »VII. Károly búcsúját« a bajor muzeum számára; azután pedig útra kel Hollandiába és Párisba, majd meg festi (1865) »Ágnes asszonyát« (1866) a »Mohácsi csatát«, melyeket a Fuchs család rendelt meg és a m. n. muzeumnak ajándékozott, azután pedig Ő felsége a királyné számára festett (1867-ben) egy »Koronázási jelenetet«, s az egri nők által a m. n. muzeum számára ajándékozott »Egri nők« cz. képét. A következő években többnyire költők illusztrálásával foglalkozik. Így 1868-ban illusztrálja Eötvös költeményeit, a következőben Petőfit. A megelőző évben 1868-ban Olaszföldön utazott, 1870-ben pedig festette »Apáczá*-ját, továbbá Rottenbillert, Toldy Ferenczet és Heckenast. »V. László« cz. festményét a kormány vette meg 1871-ben a m. n. muzeum számára, s ez évben ki is nevezte tanárrá az orsz. mintarajziskolához. a hol jelenleg is rendkívül buzgó tevékenységet fejt ki. Így ez idő óta festette »Női élet« ciklusát, melyet Bécsben, Prágában és Lipcsében is kiállítottak, festette »Árvá*-ját, Fiume számára Andrassy Gy. arczképét, »Lédát«, gr. Batthyány Ödönt, a Todesco család több tagját, »Szemléleti képeit«, Paulert, Tóth Kálmánt, Cséri-féle arczképeket, Deák Ferenczet és még számosat. Csoportképei

közül megemlítem még a »Vihart«, az »Assonantiát«, »Fürdés előtt« cz. képét, »Tánczosnő«-jét, (mely a Fuchs család tulajdona), »Tököly«-jét (a kormány vette meg a m. n. muzeum számára), Murányi Venusát 1882-ben az operaház vesztibüljébe festette s ugyanott a királyi páholy előtermeibe a »Négy évszak« czimű fries-t, a Deák mausoleumban a Négy főerényt, Zrinyi-jét s végre a budai főtemplom számára ablakfestményeket. Mindezek mellett nyert időt olyan alapos műelméleti, műtörténelmi és régiség-tani ismeretek szerzésére, a minővel művészkortársai közül kevés dicsekedhetik. Ráadta magát a legspeciálisabb szaktanulmányokra, minő pl. a súlypont meghatározása a lovak járása közben, de irodalmi dolgozatai közül tudtommal eddig csak egy magvas kis füzetke látott tőle napvilágot: »A figurális rajzolás és festés alapelvei«, melyet művésznövendékei számára vetett papírra. A pécsi székesegyházban 1888 nagy szünidejében festette a Mór-kápolna, 1890. nyarán pedig az Imre-kápolna képeit, a legutóbbi 1891. húsvéti szünnapok alatt Lotz-czal együtt az altemplomban is festett egy-két képet. Székely egyike a szeretetre legméltóbb embereknek, a ki e mellett levelezésben és beszédjében soha egy szót nem ejt, a melynek magva ne volna. Hosszú művészi és hányt-vetett pályája éles satyrai vonásokat fejlesztett ki benne; de hála Istennek, még mindig életereje és buzgalma tetőpontján áll; s így tőle a magyar művészet még sokat remélhet.

Bamberger Gusztáv, festő.

Született 1860-ban Würzburgban; ahol elvégezvén gymnasiumi tanulmányait, a bécsi technikumra, majd meg a képzőművészeti akadémiára ment, s itt a középkori építő művészettel foglalkozott. 1884-ben Schmidt építő tanácsos műtermébe lépett, s ennek utasításai szerint a pécsi dom decoratív festményeinek rajzolásán dolgozott. A következő évben pedig Pécsre jött, a hol a díszítő rajzok kivitelére felügyelt. Önálló festményei a sekrestyében láthatók.

Zala György.

A fiatal képfaragó művésznemzedék leggyakrabban emlegetett tagja, ki kezdetben a budapesti minta-rajziskola növendéke volt, s a rajztanári pályára készült; korai sikerei azonban őt csakhamar az elsőrendű magyar művészek sorába emelték. Szorult anyagi helyzete miatt kis gyermekek oktatására lévén utalva, a rajziskola obligát tanítási óráit nem látogathatta elég szorgalmasan arra nézve, hogy tanárai a rendes vizsgálatra bocsáthatták volna. Mind e mellett nem sokára sikerült állami ösztöndíjat nyernie, melylyel mint művésznövendék 1879-ben Bécsbe ment, s ott Fellner és Helmer műtermében szobrászszá képezé magát. Egy év múlva már Münchenbe ment, hol Knabe vezetése alatt fejlesztette tehetségeit. Első jelentősebb műve: A baba fél, mely egy anyja ölében ülő kis gyerek ijedelmét ábrázolja a gunár előtt. Ezután Benedek, Tann tábornok emlékszobrait, Charles Hinné és Karlovszky

Bertalan arczképeit mintázta. Nagy szoborműve: Mária és Magdolna pedig az 1885-iki kiállítás egyik legjelentősebb műdarabja volt. József nádor térdeplő szobra az alsúthi kápolna számára készült, s ennek révén számos mellszoborra kapott megrendelést. Nevezetesebbek e nemű művei közül: Blaháné és Mária Dorottya főhercegnő arczképei; mintázta továbbá Benczur, Zsedényi, Ligeti, Bartók és mások arczképeit is. Három nagy, monumentális műve pedig: Arany János szobra, a már leleplezett Aradi vértanúk szobra és a nem rég mintázott Szabadság szobor csoport nagyon is igazolják a pécsi dom egyik elsőrendű külföldi művészenek azt a Zaláról tett nyilatkozatát, melyet e sorok írója előtt a pécsi székesegyház stilszerű szoborműveire vonatkozva mondott, hogy büszke lehet az a nemzet és az ország, melynek ilyen művésze van. Művészünk most férfi kora legszebb napjait éli, s tevékenysége és művészi hírneve még távolról sem érte el tetőpontját.

Kiss György, szobrász.

Született Szászváron, Baranyamegyében 1852. augusztus 17-én. Szülei szegény negyedtelkes földmivelők, a kik azonban, mivel két leányok elhalt, idősebbik fiokat pedig katonának sorozták be, a kis Gyurira úgy ügyeltek, mint a szemök fényére, de tovább mint a falusi iskolában, nem taníttathatták. Atyja különben polgártársainál ügyesebb, életrevalóbb ember volt, mert értett a bognár mester-

séghez, sőt hordókat is csinált; e mellett pedig szerszámfiával kereskedett; még is fia tizenkét éves korában lovakat őrzött az erdőn s mezőn, de e mellett bicskájával fészületeket, szenteket, angyalokat, sőt ismerőseit is kifaragta és otthon a ház oldalát s az ablakrámákat tele pingálta tulipánokkal. Faragás közben azonban a lovak többször kárba mentek, vagy éhesen maradtak, s ezért bizony a dorgatorium se maradt ki. Látván szülei, hogy a fiúnak az ő életmódjukhoz nincs kedve, mesterségre adták a kovácshoz, de itt meg a vasat égette el igen gyakran, s így itt se lehetett különös nyugalma, mert a dorgálások és ütlegek elől megszökött. Végre addig zaklatta szüleit, míg behozták Pécsre, s itt ajánlgatták egyik-másik festőnek és szobrásznak, de eredménytelenül. Történt azonban 1868-ban, hogy Szászváron a bérálás alkalmával Troll Ferencz pápai praelatus, a püspök oldalkanonokja a plébánosnál meglátván a fiu faragványait, a következő év márcziusában Grácza küldte, Kelz Ferencz képfaragóhoz, hol mindjárt alakok faragásába foghatott és a régi iskolában is kitünt, sőt egy katonai halottaskocsi tervrajzával díjat is nyert. Néhány év mulva 1874-ben a müncheni akadémiára ment, a hol Irgalmas samaritanusával az akadémia első díját, az ezüst érmet vivta ki; a magyar kormánytól pedig ezer forint ösztöndíjat nyert. Hazajövén, a m. kir. opera számára faragta Peri Jakab operaköltőnek és Palestina János zeneművésznek szobrát; a honvédelmi

palota részére Árpádot, pályázat folytán pedig a Deák-mausoleum számára a Gyászoló geniust. Rómában egy évet töltvén, ott mintázta az »Apagyilkost«, mely anatómiai részleteivel a római művészek figyelmét magára vonta. Az 1883-iki nemzetközi pályázaton ő nyerte el 64 versenytárs közt a harmadik nagy díjat az Urbino-ban emelni szándékolt Raphael-émlékszobra mintájával. A budapesti kiállításon feltűnt egyéb szobrai közt a »Kakas tolvaj« genre-csoport. 1885 és 1886-ban Pécssett dolgozott a székesegyház külső szoborművein, a hol különben több más kisebb-nagyobb műve is van. Pécsről eltávozván, megnősült és Budapesten nyitotta meg műtermét; de 1889. áprilban már fájdalom és keserőséggel írja e sorok írójának, hogy itt kellett hagynia hazáját és Berlinben telepedett le, hol azonban igen jól megy dolga, s azóta is már előkelő megrendelésekhez jutott. A visszatérés reményét azonban világért sem adta fel.

88978

A pécsi székesegyház belseje.
Fénynyomat, nagy ívrét; ára 1 forint.

FÉNYKÉPEK

a pécsi székesegyház külseje és belsejéről, valamint a falképekről
mindenféle nagyságban, legolcsóbban kaphatók

ZELESNY KÁROLY

ő cs. és k. fensége József főherczeg

UDVARI FÉNYKÉPÉSZÉNÉL

PÉCSETT,

király-utca 14-ik szám, dr. Schwarz-féle házban.
II. bejárat: Perczel-utca 17. sz.

Ugyanott a nap minden szakában

ARCZKÉP-FELVÉTELEK

minden nagyságban és alakban legolcsóbban eszközöltetnek.

A pécsi székesegyház belseje.
Fénynyomat, nagy ívrét; ára 1 forint.

A PÉCSI
SZÉKESEGYHÁZ
ÉS
FALFESTMÉNYEI.

MŰTÖRTÉNELMI LEIRÁS.

IRTA

GERECZE PÉTER, dr.

áll. főreálisk. tanár.

SZÁMOS ILLUSTRATIÓVAL.

Előfizetési ára:

fűzött példány **5 frt**, diszkötésben **6 frt**.

A mű legkésőbb f. év őszén jelenik meg.

Előre fizethetni a szerzőnél Pécssett.

Bolti ára drágább lesz.

PÉCSI EMLÉK.

Pécs sz. kir. város

LÁTKÉPE

madártávlatból fölvéve

gyönyörű fémnyomatu kivitelben.

Ára 50 krajczár.

Kapható

ENGEL LAJOS

könyvkereskedésében

Pécsett, király-utca 4-ik sz. a.

az arany hajó szállodával szemben.

